

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA BOHEMISTIKY

Jazyková manipulace a propaganda v dílech Jana Hostáně pro děti a mládež

Language manipulation and propaganda in books for children and youth by Jan Hostáň

Bakalářská diplomová práce

Vypracovala: **Adéla Kolářová**

Studijní obor: **Česká filologie se zaměřením na editorskou práci ve sdělovacích
prostředcích (ČESFED)**

Vedoucí práce: **PhDr. Ondřej Bláha, Ph.D.**

Olomouc 2020

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní všechny použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne

.....

vlastnoruční podpis

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Ondřeji Bláhovi, Ph.D., za odborné vedení mé bakalářské práce, za všechny poskytnuté cenné rady a čas, který mi při psaní práce věnoval. Dále bych také chtěla poděkovat své rodině, zejména svým rodičům, kteří mě během celého mého studia nepřetržitě podporovali.

Obsah

Úvod	6
1 Jan Hostáň.....	7
1.1 Život Jana Hostáně	7
1.2 Literární dílo Jana Hostáně	8
2 Období tzv. normalizace	10
2.1 Oblast ekonomiky a hospodářství	10
2.2 Oblast politiky.....	11
2.3 Sametová revoluce	13
3 Socialistická propaganda	15
3.1 Jazyková manipulace	15
3.1.1 Vlastnosti jazykové manipulace	15
3.1.2 Propaganda v dětské literatuře.....	17
3.2 Propagandistické kampaně	18
3.2.1 Kampaň proti Miladě Horákové	18
3.2.2 Kampaň proti „americkému brouku“	20
3.2.3 Kampaň proti Chartě 77	21
4 Pohádka	22
4.1 Klasifikace pohádek	22
4.2 Funkce dětské literatury.....	23
5 Znaký lidových pohádek	24
5.1 Úvodní a závěrečné formule	24
5.2 Neurčitost místa a času	26
5.3 Nadpřirozené postavy a předměty či magická čísla	29
5.4 Cíl hlavních hrdinů	30
5.5 Polarita	33
5.6 Šťastný konec	37
5.7 Užité pohádkové znaky z hlediska propagandy	40
6 Srovnání s podobně laděnými pohádkami	42
6.1 Pohádky Pavla Kohouta	42
6.2 Pohádky Heleny Malířové.....	44

7	Jazykové prostředky s manipulačními úmysly	46
7.1	Hodnotící adjektiva a adverbia	46
7.2	Verba prezentující činnosti „dobrá“ a „zla“	49
7.3	Prostředky vyjadřující jednotu a blízkost	50
7.4	Určující substantiva	52
7.5	Exklamace a apely	53
	Závěr	55
	Anotace	57
	Resumé	58
	Použitá literatura	59
	Primární literatura	59
	Sekundární literatura	59
	Seznam použitých zkratk	62

Úvod

Tematika socialistické propagandy a jazykové manipulace v dílech pro děti a mládež mě začala hlouběji zajímat na začátku třetího ročníku mých studií, kdy jsem absolvovala volitelný předmět *Čeština za socialismu*, jenž vyučoval vedoucí mé práce. Zabývali jsme se v něm právě již zmíněnou socialistickou propagandou a jazykovou manipulací napříč různými médii na území tehdejšího Československa. Psala jsem v té době referát na knihu *Honzíkova cesta* od Bohumila Říhy, již jsem z pohledu propagandy a manipulace rozebírala. Výsledkem mé analýzy bylo prohlášení, že knihu nepovažuji za příběh se skrytou propagandou, ale pouze za idealizovanou pohádku se socialistickými kulisami.

Tvorba referátu mě velmi oslovila, a proto jsem se nakonec rozhodla, že bych se ráda seznámila i s knihami, které propagandu už skutečně obsahují, a že bych se tomuto tématu chtěla věnovat také ve své bakalářské práci. Spolu s vedoucím práce jsme k tomu vybrali knihy Jana Hostáně, který je jedním z neplodnějších komunistických spisovatelů pro děti a mládež. Konkrétně jsme zvolili díla *Jak Volod'a přemohl krutého cara*, *Naďa hrdinka*, *Dva věrní přátelé*, *Rytíři z Východu*, *Obrázky ze Slovenska* a *Pod prapory: Verše pro děti k recitaci*.

V předkládané bakalářské práci se nejprve zaměřím na život a dílo samotného autora, shromáždím fakta o období tzv. normalizace, obeznámím se s nejdůležitějšími principy jazykové manipulace a propagandy a informuji se o rozdílech mezi lidovou a autorskou pohádkou.

Získané teoretické znalosti následně aplikuji na vybrané Hostáněovy texty, u kterých určím, jaké znaky jeho díla sblížují s lidovými pohádkami, a následně je porovnám s podobně laděnými příběhy Heleny Malířové a Pavla Kohouta, kteří jsou dalšími reprezentanty komunistických autorů pro děti. Také zhodnotím, do jaké míry se Janu Hostáněvi daří pohádkových znaků užívat z hlediska účinnosti manipulace a propagandy.

Na závěr shromáždím co nejúplnější soubor jazykových prostředků s manipulačními úmysly, kterých Jan Hostáň ve svých dílech užívá, a pokusím se o jejich klasifikaci.

1 Jan Hostáň

1.1 Život Jana Hostáně

Jan Hostáň se narodil 2. června 1898 v Brzicích u Chválkovic na Náchodsku do rodiny venkovského učitele, který byl za první republiky zatčen a vězněn pro své komunistické smýšlení. Od roku 1909 studoval na gymnáziu ve Dvoře Králové a v roce 1916 byl ve svých osmnácti letech odveden na vojnu a následně odvelen na východní frontu. Po válce začal se studiem medicíny, jež však nedokončil, a místo toho absolvoval učitelský kurz v Praze. Od roku 1920 vyučoval například v Záluží u Mostu, v Chyňavě, Hostivicích, Buštěhradu nebo v Kladně. Právě na Volné škole práce v Kladně byl činný i mimoškolně a působil zde jako člen školní rady, člen výboru Masarykovy ligy proti tuberkulóze nebo knihovní rady. Dne 1. ledna 1922 vstoupil do tehdy čerstvě vzniklé KSČ. (Adamcová 1950, s. 5–8)

Během svého pobytu v Záluží u Mostu se dostal do blízkosti hornických rodin, pro které následně pořádal přednášky, vedl kurzy češtiny a také pro ně založil místní knihovnu. (Voráček 1986, s. 277)

Mimo výuku se věnoval i přednáškám, na kterých promlouval o SSSR nebo o dětské literatuře. Hojně přednášel také v rozhlase, a protože byl kvůli své politické angažovanosti často překládán na jiné školy, roku 1932 se nakonec přesunul do literárního oddělení Státního nakladatelství. (Bílek 2009, s. 31)

Během svého života působil v několika časopisech. Již v roce 1922 byl členem redakční rady dětského časopisu *Kohoutek*, do kterého zároveň přispíval články. Podobně činný byl i v *Ohni Spartakových skautů práce*, v *Kohoutku Rudého práva*, *Mladém světě* nebo v *Ohníčku*. Literárněkritické statě a recenze publikoval v *Úhoru* a v mnoha dalších odborných učitelských časopisech, kde působil současně i jako člen jejich redakčních rad. V *Národním učiteli* měl na starosti přílohu *Literatura pro mládež*. (Šnobl 1973, s. 378) Jeho články bývaly podepisovány různými pseudonymy, například Faun, A. Siven nebo Harcov. (Voráček 1986, s. 277)

Za okupace učil na měšťanské škole a během pražského povstání v květnu 1945 byl krátce vězněn v pankrácké věznici. Ihned po válce se stal správcem Státního nakladatelství a v letech 1948–1951 působil i jako jeho ředitel. V roce 1951 se přesunul

zpět do školství na pozici ředitele školy a docházel externě přednášet na školu knihovnictví a pedagogickou fakultu – tato pracovní náplň mu vydržela až do roku 1959, kdy odešel do důchodu. (Bílek 2009, s. 31) Stejného roku mu byl udělen titul zasloužilého učitele a od roku 1968 byl i nositelem Řádu práce. (Šnobl 1973, s. 378)

Zbytek života prožil v Praze, kde také 16. května 1982 zemřel.

1.2 Literární dílo Jana Hostáně

Literární teoretik Petr A. Bílek (2009, s. 30) Jana Hostáně označuje za jednoho z nejpłodnějších českých autorů dvacátého století. Literárně aktivní byl v rozmezí let 1922–1978 a vydal téměř osmdesát titulů.

Publikování knih zahájil v roce 1922, kdy vydal ideologické pohádky *Kladivo, srp a pero*. Následovala díla jako *Kašpárek osvoboditel* (1923), *Ve stanu divokých skautů* (1924) nebo básnické sbírky *Líci k východu* (1927), *Veselé koření pro besídky* (1928), *Veselá besídka* (1928) a *U dětské postýlky* (1930). (Bílek 2009, s. 30)

Ve třicátých letech začal psát osvětové příběhy pro mládež, konkrétně: *Poklady Národního muzea* (1932), *Co dokáže elektřina?* (1932), *Kůň nebo auto* (1932), *Co se děje, když spíš* (1932), *Co rád jíš* (1933), *Práce strojů* (1934), *Zvířata v zoo* (1935), *Děti u novostavby* (1935), *Chtěj být spisovatelem* (1935), *Jsou rostliny živé jako my?* (1935), *O filmu* (1935), *Napiš si noviny sám!* (1936), *Co dovede rádio* (1936), *V zemi Eskymáků* (1937), *Dvacet let SSSR* (1937) či *Život broučků* (1939). (Tamtéž, s. 30)

Kromě beletrie a poezie se hojně věnoval i psaní brožur: *Obrázková zpráva o volbě presidenta republiky* (1934), *Obrázková zpráva o úmrtí a pohřbu presidenta Osvoboditele* (1937), *Písnička milým srdcím* (1942), *Naše zvířátka* (1944), *Hostáňovy přehledné příručky* (1945–46) a další. (Tamtéž, s. 31)

Po svém odchodu do důchodu publikoval už spíše sporadicky, ale po potlačení pražského jara a během následné normalizace vydal v roce 1970 hned čtyři didakticky laděné pohádky: *Rytíři z Východu*, *Jak Volodě přemohl krutého cara*, *Nadě hrdinka* a *Dva věrní přátelé*. (Tamtéž, s. 31) Všechny čtyři knihy vydalo ministerstvo školství ve Státním pedagogickém nakladatelství v masových nákladech 100 000 výtisků. (Macura 1991, s. 23)

Vladimír Macura (1991, s. 23) zmíněné knihy ve svém článku *Dětská perspektiva*, vydaném v časopisu *ROK*, zařadil „k dnes již zapomínaným knížkám, které na samém prahu sedmdesátých let odstartovaly normalizační kulturněpolitické strategie v oblasti literatury.“

Literární vědec Petr A. Bílek (2009, s. 31) se o této čtveřici knih vyjádřil následovně: „V nich se takřka krystalicky objevuje ta nejhorší možná verze pojetí literatury jako výchovného nástroje, spojená s infantilním podáním, které se pod rouškou zpřístupňování světa dítěti dopouští pokleslostí estetického i ideového rázu.“

Po těchto kontroverzních pohádkách vyšel Hostáňovi ještě román *Ranhojič* (1972) a svou literární kariéru ukončil brožurou *Jak jsem je znal* (1978). (Bílek 2009, s. 34) V té věnoval vzpomínku pěti spisovatelům dětské literatury, s nimiž se osobně znal a přátelil – byl to např. Ondřej Sekora či Eduard Štorch.

2 Období tzv. normalizace

Normalizací se v československých dějinách rozumí období od potlačení tzv. pražského jara armádami Varšavské smlouvy v srpnu roku 1968 v podstatě až do sametové revoluce v listopadu roku 1989. Toto období se vyznačuje snahou jedné frakce domácích komunistů (podporovaných komunisty sovětskými) zastavit veškeré probíhající reformy, započaté během pražského jara, a navrátit zemi do stavu odpovídajícího zhruba 50. letům, tedy z jejich pohledu do „normálu“.

2.1 Oblast ekonomiky a hospodářství

Sedmdesátá léta byla obdobím ekonomických krizí, obzvláště dvou ropných krizí, které vedly k rozvoji nových technologií za účelem snížení energeticky náročné výroby. Rozvoj těchto technologií se následně promítnul i do vědy a vesmírných výzkumů, které byly ovšem doménou SSSR. V tomto období ekonomických krizí má své kořeny také ekologie, tedy alespoň v západním světě. Na Východě bývala naopak veškerá ekologická hnutí stavěna mimo zákon. (Röhrich 2008, s. 115–116)

V ČSSR během sedmdesátých let ještě silně doznávaly zážitky ze sovětské okupace z roku 1968, a to vedlo ke změně názoru části československé veřejnosti na Sovětský svaz, který si obyvatelstvo přestalo idealizovat, a jejich sympatie vůči němu se rychle vytrácely, ačkoli politicky nebylo dovoleno tyto myšlenky jakkoli projevat. (Tamtéž, s. 118)

Normalizační režim okamžitě zrušil veškeré ekonomické reformy z roku 1968 a navrátil se zpět k centrálně plánovanému hospodářství. Hospodářské potíže a nerovnováhu ekonomiky pak řešil například zmrazením mezd nebo zvýšením pracovní morálky, jehož dosáhl pořádáním soutěží či zajištěním materiálního bohatství pracovníků, kteří se v zájmu budování vlastních domácností a zajištění vysokého životního standardu bez odporu vzdali demokracie a občanských svobod. (Otáhal 1994, s. 31–32) „V letech 1969–1972 vzrostly příjmy, osobní i společenská spotřeba, zmírnily se některé sociální problémy, např. postavení důchodců, zlepšila se situace mladých manželství a rodin s dětmi i vybavenost domácností.“ (Tamtéž, s. 32)

Ve druhé polovině sedmdesátých let však došlo k ohromnému úpadku ekonomiky ČSSR, protože se vláda v rámci sovětského modelu socialismu odmítla přizpůsobovat

neustále se měnícím ekonomickým podmínkám, a tak se ČSSR podobně jako zbytek Východu stalo poměrně zaostalou zemí. Obyvatelé se museli znenadání potýkat s velkým nedostatkem zboží a režim se orientoval k nadměrné těžbě surovin, hlavně hnědého uhlí a uranu, a to vedlo k nezvratným ekologickým katastrofám, nápadným např. na Mostecku. (Röhrich 2008, s. 120–121) Stejně jako v jiných oblastech byly totiž hospodářství a ekonomika řízeny nezkušenými nebo nezpůsobilými pracovníky, kteří své pozice získali na základě loajality k režimu, a ne na základě vlastní odborné kvalifikace. (Otáhal 2002, s. 61)

Změna přišla až s osmdesátými lety, kdy už hospodářské potíže přinutily komunistickou stranu k pokusům o reformu plánovaného hospodářství. (Tamtéž, s. 62) Československé hospodářství se v této době dostalo do stavu, kdy došlo k jeho úplné destabilizaci – na trhu byl velký nedostatek výrobků a klesala jejich kvalita, stejně jako jejich životnost nebo zdravotní a estetické vlastnosti. Režim již tak nadále nedokázal zajišťovat potřeby obyvatel. (Otáhal 1994, s. 53–54)

Na konci osmdesátých let už také bylo ovzduší na některých místech země na tak špatné úrovni, že se stav životního prostředí stal jedním z nejvýznamnějších důvodů, proč se obyvatelstvo znovu postavilo proti režimu. V žebříčku délky života se Československo propadlo na jedno z posledních míst v Evropě a kojenecká úmrtnost v porovnání s ostatními zeměmi neklesala dostatečně rychle. (Tamtéž, s. 54)

2.2 Oblast politiky

Proces stabilizace režimu započal Sovětský svaz odvečením československých reformních komunistů do Moskvy, kde je na konci srpna 1968 přinutil podepsat tzv. Moskevský protokol, ve kterém se podřídili diktátu Moskvy a slíbili mu poslušnost. V říjnu téhož roku poslanci Národního shromáždění uzákonili přítomnost armády Varšavské smlouvy na našem území v rámci „dohody o dočasném pobytu sovětských vojsk“. (Drda 2011, s. 9)

Cíle normalizačního režimu byly následně stanoveny na květnovém zasedání ÚV KSČ v roce 1969, kde byl ve funkci generálního tajemníka ÚV KSČ nahrazen Alexander Dubček Gustavem Husákem, jenž měl podporu Sovětského svazu a tím pádem

i armády a Státní bezpečnosti. Odstranění reformátorů z veškerých vedoucích pozic se totiž stalo hlavním cílem nově utvářeného režimu. (Otáhal 2002, s. 46–47) V srpnu 1969 pak předsednictvo Federálního shromáždění podepsalo tzv. pendrekový zákon, zaměřený proti demonstrantům, jenž Státní bezpečnosti dovoloval používat násilí. (Drda 2011, s. 9)

Sedmdesátá léta se vyznačovala převážně masivními čistkami jak v KSČ, tak mimo ni. Členové KSČ projevující nesouhlas se vstupem okupačních vojsk na naše území byli nemilosrdně vylučováni ze strany a lidé, kteří do strany nepatřili, byli trestáni jinými způsoby – např. ztrátou zaměstnání, zákazem veřejného působení, nebo dokonce neumožněním studia jejich potomkům. Čistky nejvíce postihly oblast médií a obzvláště skupinu inteligence. Formálně čistky skončily v roce 1971, kdy byli na stranickém sjezdu potvrzeni uchvatitelé vysokých stranických a vládních funkcí z roku 1969. (Röhrich 2008, s. 119) Na prosincovém zasedání ÚV KSČ z roku 1970 pak nové stranické vedení oficiálně odsoudilo pražské jaro a jakékoli další budoucí pokusy o reformu. (Otáhal 1994, s. 20)

V červenci a srpnu 1972 následně vládnoucí představitelé uspořádali politické procesy s nejméně výraznějšími hlasy opozičního hnutí. Jejich cílem byl definitivní konec opozice a vyvolání strachu, a tím pádem i zastavení jakéhokoli odporu obyvatelstva. Před soudem v této době stanulo 47 lidí, již byli odsouzeni k celkem 118 letům odnětí svobody. Politické procesy se tak staly dokončením předchozích čistek a jsou mezníkem v ukončení první etapy normalizace. (Tamtéž, s. 28–29)

Po těchto komunistických akcích došlo k potlačení jakýchkoli veřejných protestů, a to vedlo k přesvědčení Sovětského svazu, že mají situaci v ČSSR opět pod kontrolou. Postupem času proto slábly jejich zákroky, až se nakonec spokojili pouze s dohledem na československé poměry ze strany sovětských diplomatů. Po zklidnění okolností došli dřívější odpůrci k názoru, že mohou obnovit předešlé otevřené protesty, avšak Státní bezpečnost u nich okamžitě zahájila organizování prohlídek a uchýlila se k zabavování jejich knih či jiných osobních předmětů. (Röhrich 2008, s. 119–120)

V sedmdesátých letech byl režimem nejvíce zasažen hudební underground. (Otáhal 2002, s. 55) V roce 1973 byl např. na deset měsíců poslán za mříže za výtržnictví undergroundový teoretik Ivan Martin Jirous a v prosinci 1975 a září 1976

probíhaly soudní procesy s nejznámější hudební skupinou undergroundu – Plastic People of the Universe. Tento proces vyvolal pozornost převážně intelektuálů a stal se impulsem pro sjednocení zástupců několika opozičních proudů, které již v minulých letech Gustav Husák přinutil k přesunu do pozadí. (Otáhal 1994, s. 36)

Nedodržování základních lidských práv a právě zásahy proti hudebnímu undergroundu vyústily ve vznik Charty 77. K 1. lednu 1977 dokument podepsalo 243 signatářů, kteří byli následně režimem zadržováni, vydírání nebo rovnou vězněni, a média se zaplnila proti nim zaměřenými kampaněmi. (Tamtéž, s. 37–40)

Během hospodářské a ekonomické krize, která nastala v osmdesátých letech, se začalo protirežimně pomalu znovu orientovat i československé obyvatelstvo a u příležitosti výročí 21. srpna došlo v roce 1988 k první demonstraci po devatenácti letech. Počátkem roku 1989 pak začali disidenti systematicky sbírat podpisy na obranu politických vězňů a po tvrdém zásahu bezpečnostních složek proti účastníkům lednové demonstrace se přidaly i počty podpisů proti zásahům policejních složek. Veškeré požadavky a žádosti zasílané lidem na vedoucích pozicích měly převážně konfrontační charakter, jejich odstoupení začali lidé požadovat až v podzimních měsících. V červnu 1989 za účasti Václava Havla vznikla petice *Několik vět*, kterou do listopadu podepsalo 40 000 občanů. (Tamtéž, s. 56–60)

2.3 Sametová revoluce

Rozhodující skupinou obyvatel se na konci roku 1989 stali studenti. Jednou z jejich prvních akcí bylo uspořádání petice proti vyloučení několika studentů pedagogické fakulty v Praze za účast na lednových demonstracích, ale jejich první velkou akcí se stala až manifestace k výročí zásahu nacistů proti studentům 17. listopadu 1939, která jim byla z vyšších míst povolena. Manifestace ovšem neskončila na Vyšehradě u hrobu Karla Hynka Máchy, jak původně měla, poněvadž se shromážděný dav 50 000 lidí, kteří se průvodu účastnili, následně zcela spontánně obrátil a zamířil na Václavské náměstí, kam manifestující neměli dovoleno jít. Původně povolená akce se tak rázem stala nelegální masovou protirežimní demonstrací. (Otáhal 1994, s. 91–95)

Přestože se demonstranti chovali poklidně a zdrželi se veškerých provokací, na Národní třídě proti nim brutálně zasáhly ozbrojené složky. Právě tato jejich reakce hned následující den silně zapůsobila na zbytek obyvatelstva. Občané, rozhořčení nad faktem, že se bezpečnostní složky uchýlily k bití jejich dětí, sami od sebe bez jakéhokoli svolávání vyšli do ulic a přidali se k odporu. (Tamtéž, s. 96–97)

V příštích dnech představitelé disidentu zformovali Občanské fórum (OF) v čele s Václavem Havlem, které se prohlásilo mluvčím demonstrujících občanů a které se díky studentům, kteří ho přijali a začali s ním aktivně spolupracovat, postavilo do čela revoluce a vyslovilo požadavek dialogu s vládnoucími představiteli jako jediného možného prostředku řešení krize. Ostatní občané se mezitím účastnili generální stávky, kterou započali studenti a herci, ale postupně se přidávaly i jiné profese, a to včetně dělníků. (Tamtéž, s. 102–108)

Další demonstrace na Václavském náměstí už byly v rukou Občanského fóra, které je začalo organizovat. Od 21. listopadu bylo náměstí ozvučeno a představitelé OF k občanům promlouvali z balkónu nakladatelství Melantrich. Počet demonstrujících v té době vyšplhal ke dvě stě tisícům. Na demonstraci na Letenské pláni pořádané 26. listopadu se pak sešel už více než půlmilionový dav. (Tamtéž, s. 108–113)

O dva dny později, 28. listopadu, komunisté po dlouhé diskuzi s Občanským fórem příslibili rekonstrukci vlády a souhlasili, že parlamentu předloží návrh o vypuštění ústavních článků o vedoucí úloze KSČ a marxismu-leninismu jako státní ideologii. Nově navržená vláda byla ovšem sestavena v poměru 15:5 ve prospěch komunistů, s čímž OF ani občané, kteří hned po jejím vyhlášení znovu vyšli do ulic, nesouhlasili. (Tamtéž, s. 115)

V sobotu 9. prosince po několika dalších schůzích Občanského fóra se zástupci komunistické strany proběhlo závěrečné jednání o nové vládě s již novým ministerským předsedou Mariánem Čalfou a hned následující den Gustav Husák po oficiálním jmenování Čalfovy vlády abdikoval z funkce prezidenta. Pokus komunistů, aby nového prezidenta zvolili lidé v referendu, byl odražen, a tak byl následně zvolen novým prezidentem Československa Václav Havel. Parlamentní volby v červnu 1990 pak prokázaly silnou převahu Občanského fóra a slovenského hnutí Verejnost' proti násiliu, které jasně zvítězily nad komunistickou stranou. (Tamtéž, s. 118–119)

3 Socialistická propaganda

3.1 Jazyková manipulace

Jan Hostáň byl, jak jsem v první kapitole práce informovala, spisovatelem pro děti a mládež a zároveň i hlasitým vyznavačem komunistické ideologie. Jeho knihy tudíž byly součástí propagandy režimu, již museli už od dětství konzumovat ti nejmladší čtenáři, které si režim snažil vychovat k obrazu svému. Z toho důvodu se v jeho knihách dají nalézt projevy jazykové manipulace, jejíž nejdůležitější principy objasním v následující kapitole.

Mezi nástroji politické propagandy má své pevné místo především jazyk, pomocí kterého autoři textů vyobrazí model světa, jenž má svou pozitivní deskripci přimět příjemce k souhlasu s uváděným. (Lotko 2009a, s. 179) Texty politické propagandy mají tedy persvazivní funkci – jejich autoři svůj ideový a hodnotový svět, který zpravidla nebývá věrným zobrazením skutečnosti, čtenářům vnucují a snaží se je přesvědčit o jeho správnosti. (Lotko 2009b, s. 187)

3.1.1 Vlastnosti jazykové manipulace

Polský jazykovědec Jerzy Bralczyk uvádí osm kategorií vlastností, jež jsou zobrazovaným modelům vlastní: důležitost, obecnost, blízkost, nutnost, správnost, koherentnost, pokrokovost a trvalost. (Lotko 2009a, s. 179)

Důležitost bývá v textech politické propagandy vyjádřena adjektivy s odpovídajícím významem, např. *hlavní, základní, důležitý, velký, výjimečný, silný* apod. „Jejich význam se ještě často zesiluje superlativem, adverbii typu *velmi, zvláště, výjimečně*, spojením *ještě* + komparativ (např. *ještě důležitější, ještě silnější*), vazbami typu *jeden ze základních, jeden z hlavních* apod.“ (Lotko 2009a, s. 179–180) Důležitost mohou vyjadřovat také substantiva užitá metaforicky (*základ, klíč, jádro* apod.) nebo abstraktní substantiva typu *ambice, duch, vize*. Stejně tak do této kategorie spadají i verba vyjadřující řečovou činnost jako *zdůrazňovat, akceptovat* nebo *podtrhnout*. (Tamtéž, s. 180)

Nejčastější formulací rysu **obecnosti** jsou slova vyjadřující jednotu, jež adresátům znesnadňují možnost nesouhlasu – např. *každý, všichni, masy, miliony* a další. Faktor

blízkosti má adresáta v propagandistických textech přimět k ztotožnění se s autorem textu, k tomu slouží převážně zájmena *my* a *náš*. Dalšími hojně užívanými lexikálními prostředky jsou substantiva vyjadřující určitou skupinu jako *vlast, národ, stát, strana* nebo *rodina* a dále také substantiva značící blízký vztah, mezi něž patří např. *bratrství, partnerství, spolupráce, blok, svazek* a další. (Tamtéž, s. 180)

Kategorie **nutnosti** znázorňuje potřebu a užitečnost, které vyjadřují slova typu *nutnost, úkol, cíl, cesta, zájem* a adjektiva jako *nutný, jediný, správný*. „Sem patří také užívání v TPP záporných modálních adjektiv typu *nenarušitelný, nepopíratelný, nezničitelný, neodvolatelný, neodvratný* a adverbii *pouze, jen, jedině, výlučně* apod.“ (Lotko 2009a, s. 181)

Rys **správnosti** se těsně pojí s **nutností**, protože vše správné je v textech propagandy zároveň i nutné. Adresátovi tu jsou předkládány vědecké důkazy pro zvýšení věrohodnosti (např. *Je vědecky potvrzeno...*) a hojně se užívají slova typu *ukazatel, měřítko, důkaz, výsledek, příčina, skutečný, konkrétní* atd. **Koherentnost** slouží k vyobrazení světa co nejjednodušeji a zároveň nejdetailněji popsaného, aby mu adresáti okamžitě porozuměli. Vyjadřuje se např. substantivy typu *system, struktura, sjednocení, svazek, identita* apod. Jako ukázky verb Lotko (2009a, s. 181) uvádí kupříkladu *vyplývat, spojovat, vázat, integrovat* a další. Spojitost bývá v textech vyjadřována i množstvím konektorů (např. *tedy, a tedy, proto, jmenovitě*).

Posledními kategoriemi jsou **pokrokovost** a **trvalost**, které spolu úzce souvisí. Pokrokovostí se rozumí neustálý vzestup společnosti vzhůru (vyjadřován bývá např. slovy jako *pokrok, pokrokovost, progresivita, rozvoj, rozvíjet, rozšiřovat, prohlubovat, zlepšovat* a další). Rys trvalosti zase uvádí, že je tento pokrok světa, zobrazovaného propagandou, nezastavitelný a pokračuje neustále dál – pro jeho vyjádření se proto používají slovní spojení typu *další pokrok, trvalý pokrok, dynamický rozvoj* apod. (Tamtéž, s. 182)

Texty politické propagandy ani tak nepodávají samotné informace, jako spíš autorovy interpretace – z toho důvodu se dá v textech vyhledat mnoho hodnoticích slov a pro jistotu jejich správného pochopení adresátem i hojné množství pleonasmů. Častým rysem propagandistických textů je i užívání hanlivých slov v kontextu s protivníky propagovaného režimu. (Tamtéž, s. 183–184)

Propaganda se vyznačuje také nadužíváním slov, a to postupně vede ke ztrátě jejich původního významu. Slovo *pokrokový* se proto stalo synonymem slov *dobrý*, *pozitivní* a v jazyce Třetí říše se slovo *fanatický* vnímalo jako kladná vlastnost a svým novým významem se řadilo ke slovům jako *mužný*, *oddaný* nebo *vytrvalý*. (Lotko 2009b, s. 188)

Svět socialismu propaganda představovala jako svět míru, a to i ve válečném kontextu, kdy byla sovětská armáda nazývána *armádou míru*, Stalin pojmenováním *generalissimus Mír* a Gottwald *míru generál*. Naopak cokoli západního neslo označení války. (Macura a spol. 2008, s. 36–37) V této době se také v jazyce setkáváme s idiomy, které veškeré jevy představují jako výsledek zápasu – Macura (2008, s. 39) uvádí příklad osamostatněné vazby prepozic „o“ a „za“ s akuzativem v názvech děl jako třeba *O marxistickou koncepci národních dějin*, *O marxistickou jazykovědu*, *Za bezpečnost světa a mír mezi národy*, *Za bojovnost naší poezie* a spoustu dalších.

3.1.2 Propaganda v dětské literatuře

Děti, jež jsou vzhledem ke svému mladému věku nejsnáze zmanipulovatelnou vrstvou obyvatel, byly ve 20. století častou cílovou skupinou propagandy totalitních režimů, které si z nich chtěly vychovat poslušnou generaci, jež by je následně během celého života slepě následovala. (Formánková 2007a, s. 17)

Hned po nástupu k moci v roce 1948 začal komunistický režim s jednotnou a kontrolovanou výchovou dětí po vzoru Sovětů. Dne 11. dubna 1949 bylo založeno Státní nakladatelství dětské knihy, ve kterém vydávali své knihy všichni autoři, již do svých pohádkových příběhů ukrývali propagandu vládnoucího režimu. (Tamtéž, s. 17)

Nejčastěji autoři dětských knih používali tematiku protikladu mezi dětmi žijícími v zemích sovětského bloku a dětmi žijícími na Západě. Naše děti byly vždy zobrazované jako šťastné a v míru si hrající, zatímco děti ze Západu musely tvrdě pracovat, aby se vůbec najedly. Komunistický režim je v knihách vychvalován a cokoli západního, obzvláště amerického, naopak nenávislně kritizováno. Jako příklady užívaných slovních spojení, vyjadřujících právě tento kontrast, historička Pavlína Formánková (2007a, s. 17–18) uvádí *tábor míru*, *domácí reakcionáře*, *agenty imperialistů*, *zrádnou emigraci*,

nepřátele lidové demokratické republiky, zrádce a špiony nebo třeba zavilé nepřátele pracujícího lidu.

V tomto období se také v dětských knihách objevil nový typ hrdinů, který představovali příslušníci Pohraniční stráže, tzv. pohraničníci, již bránili hranice proti západním agentům a zrádcům národa, kteří chtěli opustit zemi. Jejich příběhy zpravidla obsahovaly i dětské postavy, se kterými se mohli malí čtenáři ztotožnit a bez kterých by pohraničníci své nepřátele nedopadli. Děti tak byly skrze podobné příběhy režimem vychovávány k udavačství, protože považovaly hon na lidi, kteří se snažili uprchnout za hranice, za zábavnou hru a hrdinství. (Tamtéž, s. 18–19)

Dalším novým typem hrdinů se stali horníci, kteří zaujali původní pozici rytířů. Hornické povolání je v dětských knihách líčeno lákavě a většina knih končí rozhodnutím dětí, které v příbězích vystupují, stát se hornickými uční. Československo se totiž po únoru 1948 orientovalo na těžký průmysl a hornické odvětví potřebovalo do svých řad získat alespoň šest tisíc nových učedníků, které se snažilo naverbovat právě prostřednictvím příběhů pro mládež. (Tamtéž, s. 19)

V dětských knihách se také velmi často objevoval důraz na kolektiv. Individuální hrdina byl potlačen a v rámci kolektivismu byly z knih ve prospěch společné práce odstraněny veškeré činy jednotlivců. (Tamtéž, s. 19)

3.2 Propagandistické kampaně

Vedení komunistické strany se během svého vládnoucího období dopustilo bezpočtu propagandistických kampaní, jež byly zaměřeny proti jeho odpůrcům a měly za úkol podpořit zájmy režimu. K nejmasivnějším kampaním docházelo během padesátých let minulého století. (Formánková 2008, s. 22)

3.2.1 Kampaň proti Miladě Horákové

Jedním z nejznámějších příkladů kampaní komunistického režimu u nás je kampaň zaměřená proti političce a právničce Miladě Horákové (1901–1950) – kampaň, jež doprovázela celý soudní proces vedený s Horákovou a s několika dalšími zrádci národa,

jimiž byli všichni hojně nazýváni. Svou propracovaností a velkým rozsahem se měla tato akce stát vzorem pro všechny kampaně následující. (Formánková 2007b, s. 20)

Proces byl zahájen 31. května 1950 a již druhý den začala komunistická strana s masivními propagandistickými akcemi. Kampaň byla řízena ÚV komunistické strany, která rozesílala instrukce všem svým krajským výborům. Po celé zemi se vylepovaly noviny se zprávami o postupu přelíčení, vyráběly se plakáty, ve veřejných prostorech se organizovaly hromadné poslechy záznamu ze soudní síně a o situaci hojně informovaly jak celostátní, tak místní a závodní rozhlasové stanice. V řadě okresů se pro veřejnost, a někde dokonce i čistě jen pro mládež pořádaly besedy s přímými účastníky procesu z řad komunistů. (Tamtéž, s. 20–22)

O postupu soudního řízení a o „pravé tváři zrádců“ byli také svými nadřízenými hromadně informováni pracovníci v závodech, od kterých následně komunistická strana získala přes šest tisíc rezolucí, v nichž se dožadovali odsouzení a tvrdého potrestání Milady Horákové i jejích „spolupachatelů“. Rezoluce musely podepisovat kromě pracovníků i veškeré masové organizace, mezi které patřily například Československý svaz žen, Československý svaz mládeže, Sokol, Československý červený kříž, Svaz dobrovolných hasičů a mnoho dalších. Ačkoli byla spousta podpisů poskytnuta nedobrovolně pod pohrůzkou ztráty zaměstnání nebo jiných trestů, přeci jenom se našli obyvatelé ČSSR, kteří této masivní kampani a vykonstruovaným lžím uvěřili a své podpisy rozdávali dobrovolně. (Tamtéž, s. 23–26)

Kampaň se nevyhnula ani malým dětem. Ve škole musely povinně poslouchat novinky o procesu ve školním rozhlase, dočítaly se o něm i v dětských časopisech, učitelé mu věnovali hodiny vlastivědy a češtiny a dávali dětem za domácí úkol na toto téma napsat slohové práce. (Tamtéž, s. 28)

Propagandistické akce neskončily ani po vynesení rozsudku, protože po skončení procesu byly ministerstvem spravedlnosti pořádány přednášky v továrnách a ve veřejných prostorech, na kterých o celém procesu přednášeli i samotní soudci nebo prokurátoři. (Tamtéž, s. 26)

Jednotlivé novinové nebo časopisecké články a komentáře používaly totožný slovník. Souzení v nich byli výhradně líčeni v negativním světle a častováni názvy jako

přisluhovači zrádné emigrace, hyeny toužící po atomové válce, zaprodanci vlastního národa, velezrádci, kteří si přejí vrhnout pracující lid do bídy apod. (Tamtéž, s. 35)

3.2.2 Kampaň proti „americkému brouku“

Na kampaň proti Miladě Horákové vzápětí volně navázala kampaň zaměřená proti mandelince bramborové, pro potřeby propagandy nazývané „americký brouk“. Dne 28. června 1950 československá vláda vydala Provolání vlády, které následující den otiskly přímo na titulní straně všechny deníky. V Provolání se nacházelo oznámení o výskytu mandelinky bramborové na území ČSSR spolu se sdělením, že existují nezvratné důkazy o jejím umělém přenosu, kterého se po nocích dopouštějí západní agenti. (Formánková 2008, s. 24)

Spuštění této kampaně přišlo jen tři dny po začátku tzv. korejské války, během které Sovětský svaz podporoval Severní Koreu a Spojené státy americké Jižní Koreu. Několik následujících týdnů se proto na stránkách novin objevovaly zprávy z boje československého pracujícího lidu proti mandelince bramborové vedle zpráv informujících o agresivitě Američanů na korejském území. (Tamtéž, s. 25) Toto těsné spojení vedlo ke stylizaci textů o výskytu mandelinky do podoby válečného konfliktu – k tomu odkazuje i výběr slov z armádního slovníku, jako například *boj, hromadný boj, zdolat, zachvátit, útok* apod. (Macura a spol. 2008, s. 64)

Mandelinka bramborová nebyla pouze předmětem zpráv v novinách, ale propaganda ji používala i jako námět karikatur. (Formánková 2008, s. 27) Do kampaně byla hojně zapojena všechna média. Noviny jen do 10. července 1950 otiskly na téma amerického brouka na 702 článků. Státní rozhlas a stejně tak obecní rozhlas denně vysílaly zprávy a reportáže na téma boje s tímto hmyzím škůdcem, byly vytvořeny filmy, sepsány brožury a pro dětské čtenáře sepisovány příběhy do novin a časopisů. Na zadní straně *Mateřídoušky* zase pro změnu vycházel komiks s Ferdou Mravencem, který v roce 1950 stejně jako zbytek obyvatelstva bojoval s mandelinkami, které se s padáky snesly na naše pole. Ve stejném roce Ondřej Sekora napsal dokonce celou knihu s názvem *O zlém brouku bramborouku – o mandelince bramborové, která chce loupit z našich talířů*, kterou vydalo Státní nakladatelství ve stovacetisícovém nákladu. (Tamtéž, s. 30–34)

Formánková (2007a, s. 18) uvádí několik slovních spojení, jimiž byly mandelinky v kampani nazývány: *reakční imperialistický hmyz, brouci s vlastnostmi imperialistických vrahů* nebo například *šestinozí vyslanci Wall Streetu*.

3.2.3 Kampaň proti Chartě 77

Kampaň proti Chartě 77 zahájil článek *Ztroskotanci a samozvanci*, publikovaný 12. ledna v *Rudém právu*, který prohlášení nazval protistátním a lživým hanopisem, jehož autoři a signatáři pocházejí z řad zkrachovalých příslušníků buržoazie a organizátorů revoluce z roku 1968. Cílem kampaně bylo veřejné odsouzení Charty občany, aniž by se seznámili s jejím textem. Komunistická strana spolu s odbory nebo společenskými organizacemi pořádala schůze, na kterých jejich účastníky nutila k podpisu usnesení, ve kterém vyslovovali plnou podporu režimu a Chartu 77 odsuzovali jako protistátní čin. (Otáhal 1994, s. 40)

Za vyvrcholení propagační akce je považováno shromáždění umělců v Národním divadle 28. ledna 1977, kde došlo ke vzniku tzv. anticharty, ve které byla spousta umělců pod pohrůžkou zákazu vystupování přinucena k prohlášení, v němž Chartu 77 odsoudila a postavila se na stranu socialismu. (Otáhal 2002, s. 56) Jejich podpisy byly natáčeny televizními kamerami a vysílány po celé republice a *Rudé právo* celou akci následně popsalo jako „manifestaci jednoty umělců s politikou komunistické strany“. (Otáhal 1994, s. 41)

4 Pohádka

Jan Hostáň vydal v roce 1970 čtyři didakticky laděné pohádky, jež budou hlavním předmětem zkoumání předložené bakalářské práce. Ve čtvrté kapitole se proto na žánr pohádky blíže zaměřím.

„Pod název pohádka se zařazují literární texty, které vznikly na základě rozmanité palety starodávných vyprávění, vstřebávajících při své pouti světem rozličné **bájně představy lidstva, nadčasové životní pravdy**, zejména věčnou touhu po naplnění dobra, a **víru v kouzelnou moc slova**.“ (Čeňková a kol. 2006, s. 107)

Děj pohádky bývá zpravidla fantastický, nebo alespoň něčím mimořádný, ale i přesto zachycuje skutečnosti světa v podobě lidských vztahů, jejich vlastností či zkušeností apod. Mezi typické znaky pohádkového příběhu patří přítomnost fantastického konfliktu, nadpřirozené bytosti, kouzelné předměty nebo zápas dobra se zlem, končící vždy zaslouženým vítězstvím dobra. (Vařejková 1998, s. 4)

4.1 Klasifikace pohádek

Podle původu rozlišujeme pohádky lidové a autorské, literární badatelka Věra Vařejková (1998, s. 5) k nim přidává ještě kategorii pohádky literární.

„**Lidová pohádka** je epický prozaický žánr ústní lidové slovesnosti, jehož základem je umělecká fantastika nebo podobenství.“ (Čeňková a kol. 2006, s. 108) Lidová pohádka může být v jiných zdrojích vzhledem ke svému původu též nazývána jako pohádka folklórní, a protože se předávala po mnoho generací ústně a v průběhu let se šířila i do jiných zemí, zpravidla mívá více než jednu verzi a její autor nebývá znám. (Vařejková 1998, s. 5)

Pohádku literární, jindy nazývanou adaptovaná, klasická nebo tradiční, píše autoři, kteří se rozhodnou pro adaptaci příběhu z folklóru. Česká literární pohádka má ve své současné podobě kořeny u Karla Jaromíra Erbena a Boženy Němcové. (Tamtéž, s. 5)

Autorskou pohádku, kterou můžeme nazvat též pohádkou umělou nebo moderní, definujeme jako „umělý příběh s pohádkovými rysy – nejčastěji kouzelnými prvky – určený zpravidla dětem“. (Čeňková a kol. 2006, s. 127) Autorské pohádky již proto nejsou literární adaptací některé z lidových pohádek, ale jejich příběhy jsou napsány na základě původních námětů autorů. Inspiraci k těmto námětům mohou autoři získat

například ze skutečných situací ve svých životech, ale také se mohou nechat inspirovat samotnými lidovými pohádkami. (Vařejková 1998, s. 6)

Čeňková (2006, s. 109) uvádí z katalogu třídění syžetů následující typy pohádek: pohádky zvířecí, kouzelné, legendární, novelistické, humorné a pohádky o hloupých čertech. Vařejková (1998, s. 5) kromě nich zmiňuje také pohádky didaktické.

4.2 Funkce dětské literatury

Literární vědci Otakar Chaloupka a Vladimír Nezkusil (1973, s. 41) tvrdí, že funkce literatury pro děti a mládež zůstávají stejné jako funkce literatury pro dospělé, ale rozchází se v jejich zaměření a obsahu, které se musejí přizpůsobit dětskému čtenáři.

Praktická funkce se v dětské literatuře projevuje poskytováním praktických znalostí, které si děti po přečtení knihy odnesou do života – může jít o zvládnutí výslovnosti hlásek, získání vědomostí o vnějším světě nebo například o poučení se, jak se správně chovat k sobě samému nebo k ostatním. **Magická funkce** je blízce spjatá s **funkcí estetickou** a jak už její název napovídá, skrz ni autoři knih připisují skutečným jevům ve světě magické příčiny. Projevuje se „nejčastěji výraznou aktualizací rytmu, používáním zaklínacích formulí, výskytem tajemných motivů, které symbolizují nepochopitelné přírodní síly (např. motiv vrány) a popisem fantastických bytostí a kouzelných prostředků (hlavně v pohádkách)“. (Chaloupka a Nezkusil 1973, s. 42)

Formativní funkce má vliv na formování identity dítěte a jeho začlenění do společnosti. Pomáhá dítěti porozumět světu a jeho součástem a zároveň utvářet jeho vlastní osobnost spolu s formováním jeho postojů a názorů. Cílem **společenské funkce** je zase přimět příjemce, aby se stal a cítil se součástí lidského společenství. (Tamtéž, s. 42–44)

5 Znaky lidových pohádek

V této části diplomové práce se zaměřím na knihy Jana Hostáně pro děti a mládež a zhodnotím, jaké znaky lidových pohádek ve svých knihách užívá. K tomu mi poslouží čtveřice dětských svazků vydaných na počátku období normalizace v roce 1970. Konkrétně se jedná o prozaické knihy *Jak Volodě přemohl krutého cara*, *Nadě hrdinka*, *Dva věrní přátelé* a *Rytíři z Východu*.

5.1 Úvodní a závěrečné formule

Lidové pohádky vždy obsahují pro svůj žánr typické úvodní („bylo – nebylo“, „byl jednou jeden...“) a závěrečné formule („a žili šťastně až do smrti“, „zazvonil zvonec a pohádka byl konec“), které se do menší míry dají nalézt i ve vybraných Hostánových knihách.

Jak Volodě přemohl krutého cara

Jak Volodě přemohl krutého cara začíná větou: „Byl – žil v daleké zemi, ruské zemi, tatínek s maminkou, a ti měli šest dětí,“ (Hostáň 1970b, s. 7) která obsahuje právě jednu z typických pohádkových počátečních formulí „Byl – žil v daleké zemi“.

Závěr knihy sice neobsahuje typickou pohádkovou formuli, ale svým vyzněním slibuje hlavnímu hrdinovi pohádkový konec – věčnou slávu: „Lenin zemřel roku 1924, ale i dnes je nejposvátnějším jménem dělníků a rolníků celého světa VLADIMÍR ILJIČ LENIN.“ (Tamtéž, s. 28)

Nadě hrdinka

Úvodní věta svazku *Nadě hrdinka* obsahuje variaci pohádkového úvodu „Byl jednou jeden...“, a to: „Byla jednou jedna holčička, která se jmenovala Nadě.“ (Hostáň 1970c, s. 5)

Stejně jako u předchozí knihy, ani zde se nenachází žádná závěrečná formule, jež by byla pro pohádky příznačná, ale opět se zde dá najít pohádkový konec slibující, že bude na hrdinku navěky v dobrém vzpomínáno: „My dnes už víme, že dělnictvo celého světa nikdy nezapomene na vzornou obětavou ženu Vladimíra Iljiče Lenina, soudružku Naděždu Krupskou. Že nezapomene na její věrnost, na její odvahu, na její pracovitost.

Na všechno, co udělala pro lepší život dělníků a rolníků na celém světě. Učitelka Naďa, Leninova žena, mnoholetá jeho spolubojovnice a spolupracovnice, Naděžda Krupská, je pro nás všechny vzorem rozumné ženy a krásného člověka.“ (Tamtéž, s. 27)

Dva věrní přátelé

Úvodní věta *Dvou věrných přátel* zní: „V Anglii je hlavní město Londýn. A v tom městě žili kdysi dva přátelé, kteří jsou dnes známí po celém světě.“ (Hostáň 1970a, s. 5) V tomto případě se nejedná o přesné znění některé z charakteristicky pohádkových formulí, ale informacemi, které podává, a především slovním spojením „žili kdysi dva přátelé“ se dá předpokládat, že má tyto typické formule suplovat. Zatímco lidové pohádky se ale vyznačují neurčitostí prostoru, ve kterém se příběh odehrává, Hostáň zde zmiňuje konkrétní názvy země a města.

V závěru se i tentokrát objevuje příslib věčné slávy, ačkoliv se nejedná o úplně poslední řádky příběhu: „Nežije ani Bedřich Engels, ale my na všechny rádi vzpomínáme. Vzpomínáme na jejich podivuhodný život. Vidíme tatínka Marxe, jak nese děti na ramenou, jak pro ně vymýšlí pohádky. Jsme také marxisté jako dělníci a z našich srdcí nikdy nevyvizí láska k Marxovi.“ (Tamtéž, s. 13)

Poslední řádky nesou Hostáňovo přání, které svým čtenářům předkládá v podobě proroctví, jež bude jednoho dne vyplněno: „Až se uskuteční na celé zeměkouli myšlenky Marxe, Engelse a pak i Lenina, budou mít všude všechny děti co jíst a budou šťastné. A nebudou už ani války, které vyvolávají boháči, a na které doplácí nejvíce chudí lidé, odkázáni jen na práci svých rukou.“ (Tamtéž, s. 13) Typická formule, která by adresáty informovala o štěstí, jež hlavní hrdinové prožili, se tu tedy nenachází.

Rytíři z Východu

Rytíři z Východu ze všech čtyř Hostáňových knih ze sedmdesátého roku začínají pro pohádku nejméně typicky. Ačkoli ve svém úvodu samotné pohádky zmiňují a užívají metaforických zmínek o nadpřirozených pohádkových postavách, u lidových pohádek nebývá běžné, aby čtenáře upozorňovaly na jiná díla: „Jedna pohádka vypravuje, že byl na světě strašlivý drak a tomu museli lidé přinést každý den jednu krásnou dívku a on ji spolkl. Bylo to strašné, zvláště pro maminky a tatínky těch dívek. A ani král nedovedl

zachránit svou dceru před tím drakem. I královskou princeznu měl drak spolknout. Avšak našel se udatný rytíř, který se na draka vypravil, zabil ho, a tak princeznu osvobodil. Ta pohádka musí poděsit každého. Ale my vám dnes budeme vyprávět o něčem ještě horším. O zlém draku – člověku a o jeho pomocnících, proti nimž se musely vypravit milióny hrdinných rytířů.“ (Hostáň 1970d, s. 7)

Na rozdíl od úvodu však *Rytíři z Východu* obsahují nejvíce pohádce připodobitelný závěr: „A jak to dopadlo s Hitlerem? Krvežíznivý drak Hitler ani nemá nikde hrob. Pohltil ho oheň. Přemohli ho stateční rytíři z Východu – sovětští vojáci. Přemohli jeho fašistická vojska. A kdyby je nepřemohli, nikdo z nás by tu už dnes, děti, nebyl. Zachránili nás sovětští rytíři. Rytíři z Východu.“ (Tamtéž, s. 28) Počáteční otázka úryvku bývá častým dotazem vypravěče, kterým započíná závěrečnou sérii vět, skrze niž se adresáti dozvídají, jak pohádka dopadla. Představené zakončení proto můžeme mezi pohádkové znaky zařadit.

5.2 Neurčitost místa a času

Lidové pohádky se vyznačují vágním časově prostorovým určením děje. Děti si jsou při konzumaci pohádky vědomy, že se jim nedostává reálného příběhu, který se někdy skutečně stal, protože pohádky bývají zasazeny do neurčitého časového období („bylo – nebylo“, „byl jednou jeden“) ve fiktivním světě („v jednom dalekém království“, „za sedmero horami, sedmero řekami“).

Tento pohádkový znak Jan Hostáň ve svých dílech nevyužívá. Všechny čtyři knihy, které v roce 1970 vydal, jsou zasazené do našeho skutečného světa a užívá v nich jak reálné názvy zemí a měst, tak konkrétní časové údaje.

Jak Volod'a přemohl krutého cara

Jak Volod'a přemohl krutého cara je zasazen do skutečného světa hned úvodní větou: „Byl – žil v daleké zemi, ruské zemi, tatínek s maminkou, a ti měli šest dětí.“ (Hostáň 1970b, s. 7) Daleká země je okamžitě upřesněna na zemi ruskou a jen o několik řádků dál následuje ještě přesnější prostorové určení: „Všichni žili u veliké řeky Volhy a město, ve kterém bydleli, se jmenovalo Simbirsk.“ (Tamtéž, s. 7)

Zmínky o konkrétních místech lze následně nalézt napříč celou knihou. Hostáň zmiňuje vyhnanství na Sibiři, kde Lenin trávil čas ve vesnici Šušenskoje u řeky Jenisej, dále petrohradské dělníky, vídeňské předáky, Evropu, Tatry i řadu míst, kde Lenin žil po odpykání si svého trestu: Belgii, Francii, Švýcarsko, lázně Zakopane v Polsku nebo vesnici Poroninu v Rakousku. Po Leninově návratu do Ruska a dělnickém vítězství v revoluci zase následuje sled zmínek o prostorově vymezených nepřátelích a místech, kde se s nimi musela ruská vojska střetnout: Angličané, Černé moře, město Baku a Ukrajina. Následují také popis přerodu Ruska ve Svaz sovětských socialistických republik a umístění Leninovy hrobky na Rudém náměstí v Moskvě.

Zaměřím-li se na časové ukotvení děje, v prvních dvou třetinách je čas nejasný, ovšem v poslední třetině se Hostáň uchyluje i ke zveřejnění přesně definovaného data: „V létě roku 1914 vypukla náhle první světová válka.“ (Tamtéž, s. 21) Konkrétně vymezil také Leninův návrat do vlasti: „Nevydržel už v cizině a roku 1917 se vrátil do Ruska, do Petrohradu,“ (Tamtéž, s. 25) a datum jeho smrti: „Pak za několik let zemřel. Bylo to v lednu roku 1924.“ (Tamtéž, s. 27)

Nada hrdinka

Nada hrdinka z větší části zrcadlí tentýž příběh jako předcházející kniha, tentokrát pouze z pohledu Leninovy ženy Nadi. Z toho důvodu se většina zmínek o konkrétních místech, jež Hostáň vypsál právě v příběhu o Leninovi, opakuje i zde. Na začátku však Hostáň opět popisuje místo, ve kterém hlavní hrdinka vyrůstala: „Polsko bylo kdysi samostatná země, ale pak se rakouský císař, německý císař a ruský car dohodli, že roztrhají Polsko a že si každý vezme z něho kus.“ (Hostáň 1970c, s. 5) Kromě Polska jsou v úryvku zmíněny i další tři země skrze adjektiva přisouzená jejich vládcům.

Pak už stejně jako u knihy *Jak Volodja přemohl krutého cara* následují zmínky o Sibiři, Petrohradu, Evropě, anglických a francouzských boháčích, městě Ufě, Švýcarsku, Tatrách, Zakopaném a o vesnici Gorki poblíž Moskvy. *Nada hrdinka* ještě navíc zmiňuje Ameriku.

Informace o první světové válce tentokrát nebyla doplněna rokem jejího vypuknutí, ale časový údaj Leninova návratu do vlasti nechyběl: „Roku 1917 vypukla v carském Rusku revoluce – jak si to Lenin přál a představoval a jak to také psal ve

svých článcích a knihách.“ (Tamtéž, s. 20) Stejného roku po skončení revoluce se také Lenin stal novým vůdcem ruské země: „Začátkem listopadu roku 1917 se revoluční dělníci konečně zmocnili vlády. A to se rozumí, že do čela vlády zvolili Vladimíra Iljiče Lenina, svého nejuvěrnějšího přítele.“ (Tamtéž, s. 22)

Ani zde nechybí přesný rok Leninovy smrti: „Na začátku roku 1924 Vladimír Iljič Lenin zemřel,“ nebo samotné protagonistky: „Zemřela za patnáct let po svém vzácném muži, roku 1939.“ (Tamtéž, s. 27)

Dva věrní přátelé

Třetí ze čtveřice Hostáňových knih opět zasazuje příběh do skutečného světa a do konkrétně vymezeného prostoru hned svou úvodní větou: „V Anglii je hlavní město Londýn.“ (Hostáň 1970a, s. 5) Stejně jako hrdinové předchozích dvou knih, i Karel Marx a Bedřich Engels během svého života cestovali po světě, proto se dají v díle dále nalézt zmínky o Arabech, severní Africe, Španělsku, Americe, Německu, Rýnských novinách, Francii, Belgii, Sovětském svazu, ale i o Čechách a Karlových Varech, do kterých se jezdil Karel Marx léčit.

Na rozdíl od přesně vymezeného prostoru však zůstává čas nespécifikovaný. V celém příběhu se nenachází jediný časový údaj, ačkoli o ně Jan Hostáň své čtenáře přeci jen neochudil. V poznámce, která následuje hned po závěru, uvedl na den přesná data narození a úmrtí jak Karla Marxe, tak Bedřicha Engelse.

Reálnost příběhu je ještě navíc umocněna přílohami, jež se nacházejí ve druhé polovině knihy a obsahují skutečné fotografie nebo kopie dokumentů ze života Marxe s Engelsem – například stránku z Marxova deníku, titulní stranu Komunistického manifestu či Engelsovu legitimaci z Mezinárodního dělnického sdružení.

Rytíři z Východu

Rytíři z Východu začínají obšírným popisem Adolfa Hitlera, který je hlavním záporným hrdinou knihy, a o jeho státu se mluví pouze jako o zemi za našimi hranicemi. Hned na další straně už však Hostáň zmiňuje první zemi, kterou se Hitler rozhodl obsadit, jménem: „Vedle říše toho vůdce-netvora byl stát, kde lidé mluvili stejnou řečí jako v jeho zemi. Jmenuje se Rakousko.“ (Hostáň 1970d, s. 9) Kromě

Rakouska se v knize postupně nacházejí názvy i dalších míst, které Hitler napadl nebo se kterými jednal: Československo včetně hlavního města Prahy, Polsko společně s Varšavou, Francie, Anglie, Sovětský svaz, Ukrajina, Kavkaz, Belgie, Holandsko či Dukelský průsmyk.

Nejdetailněji jsou v knize popsány boje na území Sovětského svazu, ze kterého Hostáň vyprávěl o Moskvě, Leningradu, Stalingradu a Sibiři. Konkrétní pojmenování města, ve kterém během války trávil svůj čas Hitler, je k nalezení až ke konci, když se k němu blíží Sověti, aby mu udělili porážku: „Hitler zatím seděl v Berlíně v betonovém krytu pod zemí jako krvežíznivý drak.“ (Tamtéž, s. 24) Na závěr Hostáň ještě vypráví, co se po válce stalo s Hitlerovou rozdělenou říší, která konečně dostává svůj název: „Jedni z nich si vzali poučení ze strašných běd, které přivodil netvor Hitler hroznou válkou celému světu, a utvořili stát, který se jmenuje Německá demokratická republika. [...] Druzí utvořili stát, který se jmenuje Německá spolková republika.“ (Tamtéž, s. 28)

Prostor je tedy v *Rytířích z Východu* specifikovaný velmi konkrétně, ale čas zůstává přesně nedefinovaný. V celém díle se nenachází jediný časový údaj, a dokonce ani zmínka o zasazení děje do období druhé světové války. Hostáň své dětské čtenáře ale informuje o tom, že se jedná o příběh, který se nestal moc daleko v historii: „Ten netvor se objevil, když jste ještě nebyli na světě, ale není tomu tak dávno.“ (Tamtéž, s. 7)

5.3 Nadpřirozené postavy a předměty či magická čísla

Se zasazením děje pohádek do fiktivních světů se úzce pojí i ignorování pravidel a zákonů, jež platí pro reálný svět. Lidové pohádky se proto velmi často vyznačují existencí magie a tím pádem i nadpřirozených postav (čarodějnice, trpaslíci, draci) a kouzelných předmětů (kolovrat, kouzelná hůlka, zrcadlo).

Častým znakem pohádky bývá i přítomnost jednoho z magických čísel, jež se napříč pohádkami objevují opakovaně. Nejčastěji využívaným číslem v našich pohádkách (a obecně v mytologii indoevropské i blízkovýchodní) je číslo tři (tři zlaté vlasy děda Vševědy, tři oříšky, tři přání), ale nejednou se můžeme setkat také s číslem sedm (sedm

trpaslíků, za sedmero horami a sedmero řekami, sedm krkavců) nebo třeba dvanáct (dvanáct měsíčků).

Pod bodem „neurčitost místa a času“ jsem se dopracovala k výsledku, že Jan Hostáň ve svých knihách fiktivní svět nepoužívá a jeho příběhy jsou vždy zasazeny do reality našeho světa. Z toho důvodu je v nich nucen dodržovat jeho pravidla a zákony, a tak se ani v jedné z vybraných knih žádné nadpřirozené postavy, kouzelné předměty, ale ani magická čísla nenalézají. Hrdiny jeho příběhů jsou vždy skutečné osobnosti z lidské historie.

Pohádkových postav Hostáň využívá jen v podobě metafor a přirovnání, jimiž se snaží dětem popsat a přiblížit zlo, které ve svých dílech zobrazuje. Nejčastěji mu k tomuto účelu slouží drak. Ve *Dvou věrných přátelích* k drakovi připodobňuje kapitál: „Kdo to dílo přečte, pozná, že největším zlem na světě je kapitál. Je to pohádkový drak, který nemá nikdy dost a pohlcuje i celé státy,“ (Hostáň 1970a, s. 10) a v *Rytířích z Východu* tak mnohokrát nazve Adolfa Hitlera: „Teď už ten strašný drak Hitler nedělal ze sebe žádného dobráka. Nyní ukázal, jak je krutý.“ (Hostáň 1970d, s. 14) Kromě draka využil například i pohádkové rytíře, kterými nazýval vojáky sovětské armády: „Milióny Němců fašistů prchaly na západ, ze strachu před chrabrymi sovětskými rytíři.“ (Tamtéž, s. 28)

5.4 Cíl hlavních hrdinů

Hlavní hrdinové pohádek mívají nezištný cíl, po jehož dosažení se právě stávají hrdiny, které celý svět opěvuje. Většinou je jejich úkolem něco nebo někoho najít, osvobodit či někomu pomoci. (Propp 1999, s. 104) Za splnění úkolu se jim sice často dostane odměny (svatba s princeznou, půl království, bedna zlaťáků), ale většinou pro ně tato odměna nebývá důvodem ke snaze dosáhnout cíle.

Motivací hrdinů Jana Hostáně je pokaždé osvobození celé jedné země, případně více zemí, a nikdy za to nepožadují nic na oplátku. Jejich jedinou odměnou je proto většinou pouze svoboda vysvobozených národů a následný dobrý pocit z vítězství spravedlnosti. Stávají se tak hrdiny pro miliony lidí, často dokonce rovnou pro celý svět.

Jak Volod'a přemohl krutého cara

Hlavním hrdinou knihy *Jak Volod'a přemohl krutého cara* je Vladimír Iljič Uljanov, spisovatelským a revolucionářským jménem Lenin. Jeho příběh začíná ještě v době carského Ruska, kdy zemi vládl krutý car: „V carově říši bylo sto různých národů a on jim tak krutě vládl, že se jeho říši říkalo ‚žalář národů‘. Boháčům, šlechticům a kněžím car nadřžoval, proti nim nesměl nikdo ani muknout.“ (Hostáň 1970b, s. 9)

Leninovým cílem tedy bylo osvobození ruské země od nemilosrdného vládce a výhodami, kterých se dostávalo malé skupině bohatých obyvatel: „Maminka plakala a Volod'a zvažněl a přemýšlel o carovi. Jisté bylo, že car je zlý a ukrutný a že by se mělo proti němu bojovat, ale jinak než házet bomby. Že by se měli proti němu spojit dělníci a rolníci a že by ho měli svrhnout s trůnu. Měli by osvobodit celý stát od boháčů a všichni národové by měli dostat svobodu.“ (Tamtéž, s. 12) Hostáň tu skrze Leninovu motivaci představuje dětem myšlenku komunismu, ve kterém si vládnou obyvatelé sami a neexistují rozdíly mezi chudými a bohatými jedinci, protože majetek bohatých je zabaven a rozdán lidem, kteří na něm pracují – tedy rolníkům a dělníkům.

Nad'a hrdinka

Protagonistkou knihy *Nad'a hrdinka* je Naděžda Konstantinovna Krupská, manželka Lenina, o kterém byla předchozí kniha *Jak Volod'a přemohl krutého cara*. Nad'a se svým manželem sdílela jeho komunistické smýšlení, tudíž bylo jejím přáním zvítězit v revoluci a osvobodit ruskou zemi od carské nadvlády: „Všude se hovořilo jinou řečí, všude žili chudí pracovití lidé a všude byli i boháči, kteří se opírali o své vojsko, a tak mohli vládnout. Ale Naděžda si přála, aby si vládli sami dělníci, ať byli kdekoliv, aby všude připravovali dobu bez válek a bez vykořisťování chudáků.“ (Hostáň 1970c, s. 18)

Její motivace tedy byla totožná s motivací Lenina, ovšem Nad'a, jakožto žena, nebyla při procesu osvobozování tolik viditelná. Hostáň ji v knize zmiňuje převážně jako Leninovu věrnou pomocnici, která sice měla na osvobození ruské země značný podíl, ale všechny její činy byly jen přiložením ruky k dílu jejího manžela: „Učitelka Nad'a, Leninova žena, mnoholetá jeho spolubojovnice a spolupracovnice, Naděžda Krupská, je pro nás všechny vzorem rozumné ženy a krásného člověka.“ (Tamtéž, s. 27)

Dva věrní přátelé

Hlavními hrdiny *Dvou věrných přátel* jsou Karel Marx a Bedřich Engels, teoretikové komunismu. Ze všech čtyř Hostáňových knih ze sedmdesátého roku minulého století se jedná o jediný svazek, ve kterém protagonisté nikoho ani nic neosvobozují. Nezištnou motivaci však lze nalézt i u nich a hrdiny se stávají díky své práci, která v následujících letech poskytne impuls k osvobození zemí jiným hrdinům.

Jejich prvotním cílem bylo dopátrání se pravdy o tom, jak a kdy se lidstvo vyvinulo ze skupin sdílejících majetek v samostatné rodiny: „V pravěku přece žili lidé v tlupě. Jak to, že se tlupa rozpadala v rodinu? – Lidé měli v nejstarší době společný majetek. Jak to, že později chtěl mít každý svoje? Proč začaly války? Kdo má na válce zájem? Žádný dělník na světě, žádný rolník nepotřebuje, aby lidé krváceli na bitevním poli. A přece je pořád někde válka. Jak je to možné? Když má boháč veliký závod, pracuje na něho třeba 5000 dělníků. Boháč shrábne všechnen výdělek, dělníkům dá jen malou mzdu. Jeho bohatství roste, i když třeba nic nedělá. A jak by vypadal život na světě, kdyby nebyly války, kdyby nebyli boháči, kdyby továrny patřily těm, kteří dělají u strojů, kdyby pole patřilo tomu, kdo na něm pracuje? Tohle všechno se musí uvážit, o tom jsou už napsány mnohé knihy a oni je musí prostudovat, aby se dopátrali pravdy!“ (Hostáň 1970a, s. 6)

Jakmile poznali, že nejvíce zla na světě způsobuje kapitál, Karel Marx se pustil do psaní díla s příznačným názvem *Kapitál*, jehož cílem je seznámení čtenářů s Marxovými myšlenkami a jejich přesvědčení o důležitosti prosazování komunismu: „Kdo to dílo přečte, pozná, že největším zlem na světě je kapitál. Je to pohádkový drak, který nemá nikdy dost a pohlcuje i celé státy. Způsobuje války, bídu, vzpoury, plní žaláře, dává střílet do občanů i na ulicích a všechno mu slouží: vojsko, soudy, kněžstvo i všechny úřady. A proto pryč s kapitálem, pryč s kapitalisty!“ (Tamtéž, s. 10–11)

Rytíři z Východu

Rytíři z Východu nemají žádné konkrétní protagonisty, ale pouze bezejmenné hrdiny, kterých jsou statisíce. Jde o sovětské vojáky Rudé armády, kteří za druhé světové války bojovali proti Adolfu Hitlerovi, jenž při každé zmínce v knize dostává přízvisko „netvor“, případně „strašný drak“, které je pomáhají stavět do pozice hrdinů.

Jejich cílem je poražení Hitlera potom, co se odvážil vstoupit i do Sovětského svazu, kde prohrál, a osvobození států, které německý vůdce během válečného tažení zabral a připojil ke své říši – včetně tehdejšího Československa. Když sovětsí vojáci vyhnali německou armádu ze své země, následovali jeho prchající vojska a po cestě osvobozovali země, jež se nacházely v Hitlerově područí, například Polsko, odkud následně zamířili k našim hranicím: „A konečně se sovětsí bohatýři probodovali až k hranicím naší porobené země. Bylo to u Dukelského průsmyku.“ (Hostáň 1970d, s. 24)

Po překročení hranic a osvobození obyvatel několika měst se pustili ještě do posledního závodu s časem, aby zachránili Prahu, ke které mířily poslední pluky Hitlerovy armády: „Vojáci sovětské Rudé armády, po tolika letech války a po posledních těžkých bojích již unavení, se dali ihned na pochod. Znovu jeli do boje, už v posledních dnech války, která trvala pět let, tentokrát do naší krásné země, aby nás uchránili před zkázou. Ještě nikdy žádné vojsko na světě nedokázalo postupovat tak rychle a urazit v krátkém čase takový kus cesty, jako sovětsí bohatýři, když jeli zachraňovat Prahu. Přitom museli ještě po cestě svádět bitvy s fašistickými vojáky!“ (Tamtéž, s. 26) Hostáň sovětské vojáky líčí jako statečné osvoboditele – rytíře z Východu, kteří naši zemi zachraňovali pouze z dobroty srdce bez jakýchkoli postranních úmyslů, protože od osvobozených zemí kromě poděkování nedostali nic na oplátku.

5.5 Polarita

Dalším typickým znakem lidových pohádek je polarita – tedy rozdělení světa na přesně vymezené protiklady. Nejčastějším příkladem polarity v knihách pro děti a mládež je černobílé vidění, ve kterém je přesně vymezené dobro a zlo. Příkladů polarity se ovšem dá v pohádkách nalézt mnohem více a já se v této podkapitole zaměřím na všechny protiklady, jež ve svých dílech užívá Jan Hostáň. Polarita je totiž pohádkovým znakem, který autor ve svých knihách využívá nejvíce a v rámci propagandy režimu také nejúčinněji.

Dobro vs. zlo

Rozdělení postav na dobré a zlé je jev, který lze nalézt v každé Hostáňově knize, poněvadž je tato hranice podstatou k zajištění šťastného konce, jenž je pro pohádky příznačný. Aby mohla kniha skončit šťastně, musí dojít k vítězství dobra nad zlem, které tím pádem potřebují být v příběhu přesně vymezené.

V dílech *Jak Volod'a přemohl krutého cara* a *Naďa hrdinka* je zlem právě onen krutý car z názvu první knihy, který vládne Rusku železnou pěstí, pod níž se mají dobře pouze privilegované skupiny obyvatel, jimž nadržuje: boháči, šlechtici a kněží. Dobro pak zastupují hlavní hrdinové Lenin a Naďa spolu se všemi utiskovanými dělníky a rolníky. Ti skrze revoluci musí krutého cara sesadit z trůnu.

Ve *Dvou věrných přátelích* jsou dobrými postavami jejich protagonisté Karel Marx a Bedřich Engels, kteří pilným studiem došli k poznání, že zdrojem všeho zla na světě je kapitál, a své poznatky začali sepisovat, aby tuto pravdu zprostředkovali co největšímu počtu lidí. Zápornými hrdiny jsou proto všichni lidé, již mají peníze, a především vlády kapitalistických států.

Rytíři z Východu jsou pak jedinou z vybraných Hostáňových knih, ve které zástupci dobra nemají jméno, zatímco zástupce zla ano. Hlavní tváří zla se tu stává „vůdce-netvor“ Adolf Hitler, kterého na konci po strastiplných bojích porazí dobří vojáci Sovětského svazu.

Chudoba vs. bohatství

Atributy „chudý“ a „bohatý“ jsou u Hostáně úzce spjaté s rozdělením dobra a zla, protože do role zla vždy staví majetné osoby. Kdokoli má peníze a majetek, se automaticky stává postavou, proti které je nutno bojovat. Bohatými jsou proto vždy vládci, kněží, továrníci a další vykořisťovatelé, kteří díky práci dělníků a rolníků vydělávají velké peníze a následně jim za všechnu odvedenou práci vyplácí jen nepatrnou mzdu. Chudými jsou pak již zmínění dělníci a rolníci a hlavní hrdinové jednotlivých příběhů, již se snaží o změnu – Lenin, Naďa nebo Karel Marx. Bedřich Engels pocházel z majetné rodiny továrníka, ale v těžkých časech svému příteli Marxovi finančně vypomáhal, tudíž ho Hostáň i přes jeho majetek řadil ke kladným hrdinům.

Spravedlnost vs. nespravedlnost

S předchozími přívlastky jde ruku v ruce i rozdělení lidí a světa na část spravedlivou a nespravedlivou. Jan Hostáň byl členem komunistické strany, která se vyznačuje myšlenkou kolektivního vlastnictví, kdy vše patří všem, a tak vládu bohatých pokaždé nazývá vládou nespravedlnosti, protože správné by bylo jedině, kdyby měli všichni obyvatelé všeho stejně.

Kontrast mezi chudými/spravedlivými a bohatými/nespravedlivými je nejvíce patrný ve *Dvou věrných přátelích*, ačkoli je přítomný i ve všech ostatních Hostáňových knihách: „Boháči utiskují chudáky. Když se chudáci bouří, mají z nich boháči strach. Když je někde stávka nebo vzpoura, posílají boháči na dělníky vojsko a vojsko vraždí na ulici občany, kteří se domáhají svých práv. Věznice jsou pak plné povstalců a dělníků, kteří se někde tajně scházejí a které policie přepadá. Svět boháčů je plný nespravedlnosti, násilí, krve, slz a neštěstí. Dělníci by jistě vládli lépe, spravedlivěji. Boháč nic nedělá. Dává ostatním najevo, že on dělat nemusí. Dělník by jistě vyznamenával ve státě jen toho, kdo nejlépe pracuje pro jiné. Chudáci celého světa by se měli spojit a všude zřídit vlády složené z dělníků a z rolníků.“ (Hostáň 1970a, s. 6) O pár stránek dál Hostáň ještě navíc upozorňuje na nespravedlnost toho, že vládou a o všem rozhodují bohatí, kterých je oproti chudým dělníkům mnohem menší počet: „Bylo by spravedlivé, aby vládli dělníci. Vždyť boháčů je proti nim maličko.“ (Tamtéž, s. 10)

Statečnost vs. zbabělost

S nevyhnutelným bojem, ke kterému musí dojít, aby mohlo dobro zvítězit, se pojí také odvaha, která bojovníky provází. Statečnost vykazují zástupci dobra v podstatě od první chvíle, kdy se rozhodnou zakročit proti zástupcům zla, kteří pokaždé bývají vysoce postavení lidé s velkou mocí. A zatímco hrdinové vždy beze strachu postupují vpřed, nepřátelé zbaběle odhazují zbraně a prchají k domovu.

Nejvýrazněji je toto rozlišení znatelné v *Rytířích z Východu*, které Hostáň častuje přívlastkem „stateční“ během celého děje: „Bylo to mocné a odvážné vojsko, které se na netvora Hitlera chystalo udeřit plnou silou.“ (Hostáň 1970d, s. 20) Hitlerovu armádu zase naopak nechává zbaběle utíkat zpět k vlastním hranicím: „Padlo tam mnoho

sovětských vojáků, a také Čechů a Slováků. Ale zvítězili a nacistické hordy před nimi prchaly. [...] Přitom se poděšeně hnala na západ k svému domovu, k tomu domovu, odkud zahájila loupeživá tažení.“ (Tamtéž, s. 24)

Východ vs. Západ

Autoři textů komunistické propagandy často užívají i protikladu rozdělení světa na Východ a Západ, tudíž není překvapující, že se tento kontrast do jisté míry nachází také v dílech Jana Hostáně, ačkoli ho ne vždy v tomto smyslu specifikuje. Častěji využívá pojmenování „komunismus“, který představuje Východ, vs. „kapitalismus“ (Západ).

V knize *Jak Volodja přemohl krutého cara* země na východní a západní nerozděluje. Sovětský svaz líčí jako jednu z mála spravedlivých zemí, v níž se vládne správně, a po Leninově dosazení do čela země pouze zmiňuje čtrnáct bezejmenných států za hranicemi, které s novým vládním uspořádáním bývalého Ruska nesouhlasily a společně proti Leninovi vytáhly s armádami. Jediná z nepřátelských zemí, která je konkrétně jmenována, je Anglie: „Anglická vojska přitáhla od Černého moře. V městě Baku zastřelili Angličané hned 26 dělnických vůdců.“ (Hostáň 1970b, s. 27)

Ačkoli v *Nadě hrdince* atributy „východní“ a „západní“ k jednotlivým zemím také nepřipojuje, s poskytováním jmen „zlých“ států už je sdílnější. Nepřátelské země jsou všechny, ve kterých je kapitalismus, a Hostáň z nich konkrétně zmiňuje Ameriku, Anglii a Francii: „[...] Amerika kdysi posílala do Evropy na prodej maso. Pak poznala, že může vydělávat víc, když nám bude prodávat šicí stroje, psací stroje a podobné výrobky. Nyní vyváží válečnou výzbroj, dělá pušky, granáty. Angličtí a francouzští boháči na tomto zboží vydělávají.“ (Hostáň 1970c, s. 10)

Ani *Dva věrní přátelé* toto rozdělení neobsahují, ale Hostáň zde zmiňuje několik zemí, ze kterých musel Karel Marx utéct, protože ho pronásledovaly tamní vlády, jež byly zaměřené proti chudým lidem: „Německo bylo tenkrát kruté a zpátečnické vlády. Vězení byla plná dělníků a nezaměstnaných chudáků. [...] Prchl proto do Francie a jeho žena ovšem s ním. Ale i tam ho vlády pronásledovaly. Přestěhoval se tedy do Belgie. Avšak ani tam se necítil bezpečen.“ (Hostáň 1970a, s. 9)

Jediné Hostáňovo dílo, které obsahuje konkrétní zmínku o Východu, jsou *Rytíři z Východu*, již ji mají už v samotném titulu. Hostáň jimi nazývá sovětské vojáky, kteří

porazili Adolfa Hitlera, a v samotném závěru textu, když už si vydobyli vítězství, jim přívlastek „z Východu“ přisuzuje hned několikrát, aby si děti zapamatovaly, odkud tito hrdinní osvoboditelé pocházeli: „Přemohli ho stateční rytíři z Východu – sovětští rytíři.“ (Hostáň 1970d, s. 28) Označení Západu se v textu objevuje pouze jednou, když Hostáň upřesňuje, kde mají domov Němci, kteří v této knize představovali zástupce zla: „Milióny Němců fašistů prchaly na západ, ze strachu před chrabrymi sovětskými rytíři.“ (Tamtéž, s. 28)

5.6 Šťastný konec

Lidové pohádky zpravidla končí šťastně, kdy po náročném boji dobro zvítězí nad zlem. Tento pohádkový znak Jan Hostáň ve svých dílech do větší míry užívá také, ačkoli v některých knihách je vítězství dobra znatelnější než v jiných.

Jak Volod'a přemohl krutého cara

Jak Volod'a přemohl krutého cara slibuje šťastný konec už samotným názvem, ve kterém je zřetelně uvedeno, že hlavní hrdina porazí cara, jenž vzhledem k přívlastku „krutý“ znázorňuje hlavní zlo, nad nímž je třeba zvítězit.

Jak název předestírá, tak se také stane a Lenin, který je protagonistou knihy, pomůže rozeběhnout dělnickou revoluci, již připravoval spoustu let a jež se nakonec ukáže být úspěšná. Krutý car je svržen a Lenin, představitel dobra, se stává novým vůdcem ruské země. Absolutismus je poražen a Sovětský svaz se stává zemí dělníků a rolníků. Závěr textu tedy napodobuje častý pohádkový konec, kdy se po vítězství nad zlým panovníkem sám hlavní hrdina stává králem.

Jan Hostáň však knihu nezakončil Leninovým dosazením do čela vlády, jak by lidová pohádka většinou skončila, a pokračoval popisem jeho dalších skutků, až se dostal k jeho smrti. Lenin byl napaden, těžce zraněn a po několika letech vypořádávání se s následky zranění zemřel. Tím se Jan Hostáň od typického pohádkového konce značně vzdálil. Po Leninově smrti ale ještě pokračoval prohlášením, že je Lenin opěvován dodnes, protože si svými činy ve světě vysloužil věčnou slávu: „Každý den už 46 roků stojí na Rudém náměstí obrovské řady lidí, kteří se jdou Leninovi poklonit

a kteří mu jdou poděkovat za to, co pro lidstvo udělal. Lenin nepatří jen Sovětskému svazu, ale všem lidem na světě.“ (Hostáň 1970b, s. 27) I přes hrdinovu smrt, ke které v lidových pohádkách nedochází, se proto autorovi svým způsobem optimistický závěr podařil.

Nada hrdinka

Nada hrdinka zrcadlí stejný příběh jako *Jak Volod'a přemohl krutého cara*, nově pouze z pohledu Leninovy ženy Nadi, tudíž má děj knihy totožný průběh. Leninovi s Nadou po boku se úspěšně podaří rozpoutat revoluci v carském Rusku a zvítězit v ní. Zlý car byl proto dobrými hrdiny opět poražen, ale ani tentokrát se nejedná o úplný závěr příběhu. I zde je zmíněno Leninovo vážné zranění a jeho smrt, která následovala o několik let později.

Vítězství nad zlem tedy bylo dosaženo, ale hned po něm hlavní hrdinka přišla o svého milovaného muže, a to je se šťastným koncem v evidentním rozporu. Ovšem stejně jako v případě Leninovy knihy je i *Nada hrdinka* zakončena oslavným popisem jejího charakteru a slibem, že na tuto ženu nebude nikdy zapomenuto: „My dnes už víme, že dělnictvo celého světa nikdy nezapomene na vzornou obětavou ženu Vladimíra Iljiče Lenina, soudružku Naděždu Krupskou. Že nezapomene na její věrnost, na její odvalu, na její pracovitost. Na všechno, co udělala pro lepší život dělníků a rolníků na celém světě. Učitelka Nada, Leninova žena, mnoholetá jeho spolubojovnice a spolupracovnice, Naděžda Krupská, je pro nás všechny vzorem rozumné ženy a krásného člověka.“ (Hostáň 1970c, s. 24)

Dva věrní přátelé

Dva věrní přátelé jsou z vybraných knih jediným textem, jenž se nevyznačuje zřejmým šťastným koncem. Karel Marx, jeden ze dvou hlavních hrdinů příběhu, žil celý život v bídě a zemřel ještě dřív, než stihl dokončit své nejvýznamnější literární dílo *Kapitál*, ve kterém své čtenáře seznamoval se zlem, jakým kapitál je, ve snaze přesvědčit je o nutnosti uspořádání revoluce. Kniha byla ale nakonec vydána posmrtně, protože se jeho věrný přítel Bedřich Engels vzdal plánů na sepsání svých vlastních textů a rozhodl se Marxovo dílo dokončit. I zemřelému Marxovi ale Hostáň opět slibuje

věčnou slávu: „Jsme také marxisté jako dělníci a z našich srdcí nikdy nevytizí láska k Marxovi. Nevytizí, protože on žil proto, aby lidem vysvětlil a ukázal, proč je na světě bída, proč trpí nevinně milióny lidí – jak by mohlo být krásně, kdyby na celém světě vládli dělníci.“ (Hostáň 1970a, s. 13)

Ani Marx, ani Engels se za svých životů žádného vítězství dobra nad zlem nedočkali, tudíž oni sami si svůj pohádkový konec neprožili. V závěru knihy je ovšem poznámka, že jejich myšlenky později pomohly v rozpoutání revoluce a vítězství dělníků v několika zemích: „Dnes vládou dělníci a rolníci v některých zemích světa, jak o tom snili a psali Marx, Engels a později Lenin.“ (Tamtéž, s. 13) Přemožení zla se tedy nakonec odehrálo, ačkoli se tak stalo až dlouho po skonu hlavních hrdinů.

Tohoto šťastného konce se však dočkalo jenom pár zemí, zatímco v těch dalších i nadále vládne zlo, a proto Jan Hostáň ještě v samotném závěru slibuje, že jednoho dne dojde k pohádkovému konci i všude jinde na světě: „Až se uskuteční na celé zeměkouli myšlenky Marxe, Engelse a pak i Lenina, budou mít všude všechny děti co jíst a budou šťastné. A nebudou už ani války, které vyvolávají boháči, a na které doplácí nejvíce chudí lidé, odkázáni jen na práci svých rukou.“ (Tamtéž, s. 13)

Rytíři z Východu

Nejvýraznější šťastný konec mají ze zvolených Hostáňových knih *Rytíři z Východu*, ve kterých je vítězství dobra nad zlem velmi zřetelné a navíc je poražení zla úplným závěrem knihy, jež tentokrát nepokračuje v ději dál, aby v ní čtenáře seznámila i se smrtí hlavních hrdinů.

Zápornou postavou knihy je Adolf Hitler, jehož jméno Hostáň v naprosté většině případů neužívá samostatně. Téměř vždy je doplněno pojmenováními „strašlivý drak“ nebo „netvor“, kterými od počátku staví Hitlera do nezpochybnitelné role zla, kterému nebudou děti v žádném případě fandit. Zástupci dobra jsou pak sovětští vojáci Rudé armády, které zase pro změnu staví do role pohádkových „rytířů“. Text končí Hitlerovou smrtelnou porážkou a oslavnými popisy hrdinných rytířů, kteří osvobodili spoustu zemí, jež tento zlý netvor obsadil, a zbavili svět jeho kruté nadvlády jednou provždy: „Přemohli ho stateční rytíři z Východu – sovětští vojáci. Přemohli jeho

fašistická vojska. A kdyby je nepřemohli, nikdo z nás by tu už dnes, děti, nebyl. Zachránili nás sovětští rytíři. Rytíři z Východu.“ (Hostáň 1970d, s. 28)

5.7 Užití pohádkové znaky z hlediska propagandy

Jan Hostáň ve svých knihách některé znaky lidových pohádek přebírá, jiné vynechává a další uplatňuje jen do jisté míry. Nejúspěšnější je v zobrazování „polarity“, protože všechny jeho vybrané knihy obsahují zřetelně rozdělený svět na dobro a zlo. Tento znak mu zároveň i nejzdařileji slouží k zakomponování socialistické propagandy, neboť všechny hlavní postavy, které jsou v jednotlivých knihách představiteli dobra, jsou komunisté bojující proti zlým kapitalistům nebo jiným nepřátelům. Skrze dobré knižní protagonisty tak Hostáň dětem představuje komunismus jako jediný správný režim, ve kterém by měly chtít žít.

V souladu s lidovými pohádkami také užívá znaku „cíle hlavních hrdinů“, protože ve všech čtyřech knihách je úmyslem hrdinů někoho osvobodit. Lenin s Nadou osvobozují Rusko od carovy nadvlády a předávají moc do rukou vlády složené z dělníků, Karel Marx s Bedřichem Engelsem se skrze své knihy a přednášky snaží ovlivnit obyvatelstvo, aby zatoužilo po přesunu moci od boháčů k chudákům, kterých je mnohem více, a sovětští rytíři vysvobozují rovnou několik zemí včetně Československa z Hitlerova područí. Všichni řečení komunisté jsou tak dětem vyobrazeni v roli hrdinů, kteří svými skutky zachránili miliony lidí, takže i s tímto pohádkovým znakem Jan Hostáň v rámci propagandy účinně zachází.

Naopak znaky „neurčitosti místa a času“ a „přítomnosti nadpřirozena“ nejsou v jeho dílech k nalezení, poněvadž by nebyly v souladu se zobrazovanou agitací. Pro úspěšnou propagandu komunistického režimu bylo klíčové zakotvení děje v reálném světě, ve kterém tato ideologie fungovala. Z toho důvodu se Jan Hostáň uchýlil ke konkrétní specifikaci prostoru, v němž se příběhy jeho knih odehrávají, a zároveň do děje nezanášel magii, která ve skutečném světě neexistuje. V textu se proto nenachází žádné nadpřirozené postavy ani kouzelné předměty a postavy, s nimiž ve svých knihách zachází, jsou stejně jako svět, do nichž jsou jeho knihy zasazeny, reální lidé, již v minulosti doopravdy žili a v rámci komunistického zřízení se o hodně zasloužili.

Hostáňovy pohádky proto byly napsány se zjevnými edukačními úmysly, především s úmyslem seznámit děti s důležitými historickými událostmi a osobnostmi.

Typických „úvodních a závěrečných formulí“ lidových pohádek nebo „šťastných konců“ Hostáň užívá pouze do jisté míry. Po vítězství dobra nad zlem totiž často pokračuje v ději dál, aby děti hlouběji seznámil i s dalšími skutky, které ikony komunismu vykonaly, a tak příběh mnohdy končí zcela jinde, než kde by skončila lidová pohádka. Místo pohádkové formule „a žili šťastně až do smrti“ mnohdy popisuje další těžké strasti, se kterými se hrdinové museli vypořádávat, a nezapomíná v knize zmínit ani jejich samotné smrti. Smrtí protagonistů se proto od šťastných konců lidových pohádek poněkud vzdaluje a stejně tak i od použití typických závěrečných formulí.

Aplikovat pohádkovou závěrečnou formuli se mu podařilo pouze v knize *Rytíři z Východu*, která svým dějem a použitým lexikem pohádku nejvíce připomíná. Při replikaci a následné variaci úvodních formulí už byl úspěšnější, a ačkoli v nich prostřednictvím obsažených informací dětmi nijak nemanipuloval, užití jim známých vyjádření mohlo v rámci propagandy sloužit k tomu, aby adresáty ke svým knihám nalákal. Děti mívají pohádkové příběhy rády a ze zkušenosti vědí, jakými slovy většinou začínají, a tak je pravděpodobné, že by je měla kniha s podobným začátkem zaujmout a vyvolat v nich zájem si ji přečíst.

6 Srovnání s podobně laděnými pohádkami

V následující části porovnáám Hostáňovy texty s podobně laděnými pohádkami Pavla Kohouta a Heleny Malířové, dalších literárních autorů komunistického režimu. Budu pracovat s knihou *O černém a bílém* (1951) od Pavla Kohouta, která obsahuje šest moderních pohádek pro děti, a s jedenácti texty obsaženými v díle *Pohádky Heleny Malířové* (1953).

6.1 Pohádky Pavla Kohouta

Příběhy pro děti a mládež Pavla Kohouta sblíží s knihami Jana Hostáně převážně začleněná propaganda komunistického režimu, jenž je ve všech příbězích zobrazován jako jediný spravedlivý režim. Stejně jako Jan Hostáň proto Pavel Kohout užívá zejména znaku polarity. Nejvýrazněji viditelný je hned v prvním textu, který nese stejný název jako samotný svazek – tedy *O černém a bílém*. Tam je velmi silně zobrazen rozdíl mezi životem v Americe a v evropských komunistických státech, mezi chudobou a bohatstvím a pak také mezi životem lidí s černou a bílou pletí. Další zahrnuté pohádky znázorňují zejména protiklad chudoby a bohatství, skrze něž Kohout upozorňuje na to, že v komunistickém režimu nikdo chudobou netrpí.

S díly Jana Hostáně spisovatele také sblíží zasazení příběhů do reálného světa a přesně určeného prostoru. Jedna pohádka je zasazena do Ameriky, další dvě do Španělska a na Ural a poslední tři na území Československa. S časovým určením bývá Kohout podobně jako Hostáň už trochu zdrženlivější a spíše děje svých pohádek ohraničuje vyjádřeními „ne tak dávno“ nebo „před dávnými lety“. Konkrétní časový údaj lze nalézt pouze v příběhu *O srdci uralského chlapce*, ve kterém zmiňuje na den přesné datum osvobození Prahy sovětskými vojsky – Pavel Kohout se totiž s Janem Hostáněm protíná i ve výběru námětů. *O srdci uralského chlapce* zachycuje pád ruského cara a následnou vládu Lenina, jimž se věnují Hostáňovy knihy *Jak Volod'a přemohl krutého cara* či *Nada hrdinka*, a také boj Sovětů s Hitlerem, který zase zobrazují *Rytíři z Východu*. U shodných námětů se pak u Kohouta nachází i totožný cíl hlavních hrdinů – někoho osvobodit. V případě příběhů s již odlišnými tématy je cílem protagonistů něčí osvobození často také a u dvou, ve kterých nikdo nikoho nezachraňuje, se zase objevuje jiný častý pohádkový cíl, a to cesta do světa (Honza

z příběhu *O hloupém Honzovi* vyrazí na toulky, ze kterých už se nevrátí, a chlapci z *O čtyřech chlapcích a soudruhu Gottwaldovi* cestu plánují).

Podobně jako Jan Hostáň, i Pavel Kohout ve většině svých příběhů užívá jména skutečných historických osob. V příběhu *O třinácti rudých růžích* vystupuje Francisco Franco, v *O srdci uralského chlapce* Lenin, Stalin, Hitler nebo Ivan Koněv, ačkoli ten je v knize nazýván pouze křestním jménem, a v *O čtyřech chlapcích a soudruhu Gottwaldovi* vystupuje Klement Gottwald již v samotném názvu.

Na rozdíl od Hostáně se však Pavel Kohout do některých pohádek nezdráhá zanést magii. V *O černém a bílém* figuruje nadpřirozený čin, během kterého hlavní hrdina Džim vymění svou černou tvář za tvář bílého chlapce Džeka, *O hloupém Honzovi* obsahuje zmínky o Honzových předchozích dobrodružstvích, během kterých bojoval například s černokněžníky, příběh *O pionýrském šátku, který plakal* vypráví o mluvících neživých objektech a *O srdci uralského chlapce* představuje hlavního hrdinu Ivana, který má ve svém těle tři srdce, jež si postupně vytrhává a tvoří z nich neporazitelné zbraně proti fašistům. Text *O třinácti rudých růžích* sice nadpřirozené činy, postavy či předměty neobsahuje, ale pracuje s magickým číslem třináct.

Stejným rysem u obou autorů je také skutečnost, že využívají pohádkového znaku úvodních a závěrečných formulí pouze do jisté míry. Typickou pohádkovou úvodní formulí Pavel Kohout uplatňuje asi jen v polovině případů, zatímco závěrečnou v žádném.

S napodobováním pohádkových šťastných konců má ovšem mnohem větší úspěch než Jan Hostáň, který se od typických konců lidových pohádek často vzdaluje. Hlavní hrdinové Pavla Kohouta jsou totiž v samotném závěru jednotlivých příběhů většinou naživu, a tak si své šťastné konce mohou v radosti prožít. Jediný konec, který se svým stylem blíží závěrům Jana Hostáně, obsahuje příběh *O třinácti rudých růžích*, kde chudí lidé sice prohráli a všech třináct mladých dívek bylo popraveno, ale poslední věty slibují, že jednoho dne, až bude Francisco Franco poražen partyzány, dívky obživnou a prožijí s nimi šťastný rodinný život. Jedná se tu tak pouze o slib šťastného konce, který jednoho dne přijde, jako je tomu například i ve *Dvou věrných přátelích*.

6.2 Pohádky Heleny Malířové

Helena Malířová zvolené pohádky napsala v období první republiky a zemřela za druhé světové války v roce 1940 – tedy ještě před nástupem komunismu k moci. Z toho důvodu se její pohádky od příběhů Jana Hostáně značně liší, protože zatímco on ve svých dílech představoval režim, který už na našem území existoval, a seznamoval děti s důležitými událostmi a režijními osobnostmi, Helena Malířová se skrze své pohádky snažila vychovat děti, jež budou chtít v pozdějších letech komunismus na našem území samy prosadit. Několik jejích pohádek proto končí přímou výzvou adresátům, aby se, až vyrostou, snažili o změnu. Nejvýraznější příklad takové výzvy se nachází v závěru její *Vánoční pohádky*: „Zatoč s tím světem, zatoč – nalevo! Slyšíš, dítě? Nalevo!“ (Malířová 1953, s. 66)

Na rozdíl od Jana Hostáně zasazuje Helena Malířová děje svých příběhů do fiktivního světa, ve kterém je přítomna magie jak v podobě nadpřirozených postav (trpaslíci, pták Ohnivák, čarodějové), tak v podobě kouzelných předmětů (kolovrat, kouzelná jehla). Následně ale do těchto pohádkových zemí přidává některé kulisy z reálného světa (hloupý Honza vlastní automobil, bohatí kouří cigarety). Vzhledem k fiktivním světům také Malířová dodržuje znak neurčitosti času a prostoru, její příběhy jsou vždy zasazeny do nepojmenovaného království v nespecifikované době.

Pro lidové pohádky typické úvodní formule užívá ve větší míře než Hostáň, ačkoli ani ona je neuplatňuje v každé pohádce a například závěrečné formule nepoužívá vůbec. Vzhledem k tomu, že jsou ale její příběhy vždy zasazené do fiktivního světa a ve všech se objevují nadpřirozené pohádkové postavy, má prostor pro použití pohádkových formulí značně větší. Helena Malířová v některých případech dokonce přebírá náměty lidových pohádek a vypráví ten samý, nebo minimálně podobný příběh – pokaždé však změní konec, aby fungoval pro potřeby propagandy (zachránce nechá Šípkovou Růženku i po sto letech zakletí spát, protože je líná a on si chce raději najít pilnou nevěstu na poli, která je stejně jako on zvyklá pracovat, a pták Ohnivák stojí v čele revoluce a vede poddané do boje).

Podobně jako Jan Hostáň ve svých příbězích uplatňuje polaritu, kdy zástupce dobra představují chudí lidé a zástupce zla boháči, kteří jsou nejčastěji členové

královské rodiny, již nikdy v životě nepracovali. Kromě protikladu chudoby a bohatství totiž velmi často upozorňuje i na pracovitost chudáků v porovnání s příživnictvím a leností bohatých.

Cíle jejích hrdinů se s cíli Hostáňových protagonistů také shodují. Dříve nebo později si většina z nich uvědomí, že by svou situaci rádi změnili, a odhodlají se k rozpoutání povstání. A protože se revoluce častokrát podaří a je vždy úplným závěrem příběhu, Helena Malířová uplatňuje šťastné konce do větší míry než Jan Hostáň, který své hrdiny často nechává následně zemřít. I ona má ale pár pohádek, ve kterých k úspěšné revoluci nakonec nedojde, a tak se v nich typicky šťastný konec z lidových pohádek nenachází – v těch pak právě v samém závěru vyzývá čtenáře, aby revoluci ve své dospělosti rozpoutali oni sami. Podobně jako Jan Hostáň ve *Dvou věrných přátelích* tedy v některých případech slibuje dobré časy, které sice ještě nenastaly, ale jednoho dne nastanou.

7 Jazykové prostředky s manipulačními úmysly

Po zhodnocení, jaké znaky lidových pohádek Jan Hostáň ve svých knihách užívá, se zaměřím na propagandu, jež se dá v jeho dílech nalézt, a shromáždím soubor manipulačních jazykových prostředků. K tomu mi opět poslouží Hostáňova série knih ze sedmdesátého roku, kterou jsem doplnila o dvojici svazků z jiných časových období, a to *Obrázky ze Slovenska* (1956), prozaickou knihou z padesátých let, a jednou básnickou sbírkou z let čtyřicátých – *Pod prapory: Verše pro děti k recitaci* (1949).

Všechny básně obsažené ve sbírce *Pod prapory* mají totožnou, nebo alespoň podobnou tematiku. Jan Hostáň v nich především propaguje práci, a to jak konkrétní profese, jimiž jsou například dělník nebo traktorista, tak i ctnost, jakou práce pro dobro země je. Mimo samotná zaměstnání velebí i známá sovětská jména (Lenin a Stalin), ale také jisté výdobytky komunistického režimu – převážně pětiletku, Pionýrskou organizaci nebo oslavu 1. máje a jiné slavnostní průvody.

Obrázky ze Slovenska jsou Hostáňovým cestopisem, který obsahuje sérii několika povídek, ve kterých Jan Hostáň vypráví, co všechno během svých osmi cest, které do země během svého života podnikl, ze Slovenska viděl. Účelem knihy je obzvláště popsat krásy, kterých byl Hostáň svědkem, ale ani zde není nouze o popisy hrdinných činů slovenského lidu a převážně rozdílů mezi chudým životem obyvatel v minulosti a šťastným životem, který vedou dnes, když už u nich vládnu dělníci.

7.1 Hodnotící adjektiva a adverbia

První skupinou jazykových prostředků, kterými Jan Hostáň manipuloval čtenáře, jsou adjektiva a adverbia, přidružená buď ke kladným, nebo záporným hrdinům a jejich činům či životům, jejichž úkolem je tyto hrdiny a činy hodnotit.

Nejprve představím přívlastky, kterými Jan Hostáň doplňuje kladné hrdiny, případně jimi nazývá jejich činy či celé země, jež jsou většinou pod něčí nadvládou a jejich obyvatelé se snaží osvobodit. Téměř všechna adjektiva se napříč Hostáňovými knihami hojně opakují, tudíž se v nich dají nalézt v různých tvarech. Já všechna uvádím pouze jednou, a to v nominativu maskulina:

- *lepší, nejlepší;*
- *moudrý, rozumný;*
- *učený, vzdělaný, vědecký;*
- *pracovitý, pilný, užitečný;*

- *věrný, nejvěrnější;*
- *krásný, nejkrásnější;*
- *prostý, obyčejný, neobyčejný;*
- *statečný, odvážný, udatný, chrabrý, hrdinný;*
- *houževnatý, pevný, mužný, silný;*
- *sužovaný, obsazený, porobený;*
- *Ocelový, Nepřekonaný (Stalin);*
- *dobrý, výborný, znamenitý;*
- *slavný, nejslavnější;*
- *nejrozšířenější, nejposvátnější, nejčtenější;*
- *obětavý, skromný, ušlechtilý;*
- *chudý, těžký (život);*
- *jako zaživa pohřbený;*
- *vzácný, zázračný;*
- *samostatný, rovnoprávný;*
- *veliký (vůdce), ohromný (stát), převratný (myšlenky);*
- *šťastný, radostný, nadšený;*
- *spravedlivý;*
- *nevinný;*
- *vzorný;*
- *hrdý;*
- *milý;*
- *stálý.*

Opakovaně užívané atributy se nacházejí i u záporných postav, jež jsou jimi doplněny, a u skutků, které tyto postavy páchají:

- *zlý, krutý, ukrutný, tyranský;*
- *strašný, hrozný, horší, nejhorší;*
- *sprostý, hrubý;*
- *pyšný, namyšlený, domýšlivý;*
- *hloupý, bláznivý;*
- *loupeživý, zločinný;*
- *nezasloužený, nespravedlivý;*
- *nepřátelský;*
- *krvežíznivý;*
- *bohatý;*
- *zpátečnický.*

Některá adjektiva Jan Hostáň užívá jak pro kladné, tak pro záporné hrdiny, poněvadž mohou představovat jak dobrou, tak špatnou vlastnost. Záleží na kontextu:

- *nebezpečný* – nebezpečným nepřítelem cara je například Lenin, který představuje hlavního hrdinu, tudíž je tu přívlastek „nebezpečný“ považován

za kladnou vlastnost, ale nebezpečný je také netvor Hitler, který získal příliš moci a musí být zastaven;

- *mocný* – stejným případem je i přívlastek „mocný“, který rozvíjí jak Sovětský svaz, jenž představuje přátelskou, a tím pádem i dobrou zemi, tak také netvora Hitlera, který už je natolik mocný, že se odváží zaútočit i na větší země, mezi něž patří právě Sovětský svaz.

Kromě adjektiv Jan Hostáň hojně užívá i adverbii, jež jsou většinou utvořeny z již zmíněných adjektiv. Pomáhají mu tak v jeho dílech neustále opakovat ty stejné významy. Adverbia užívaná ve spojení s kladnými hrdiny jsou:

▪ <i>lépe, nejlépe;</i>	▪ <i>spravedlivěji, svobodněji,</i>
▪ <i>správně, dobře;</i>	<i>zdravěji;</i>
▪ <i>prostě, přirozeně;</i>	▪ <i>bezpečně, přátelsky;</i>
▪ <i>pilně, pečlivě;</i>	▪ <i>rychle, horlivě;</i>
▪ <i>pěkně, úžasně, blaze;</i>	▪ <i>trpělivě;</i>
▪ <i>vesele, radostněji, nadšeně;</i>	▪ <i>hrdě;</i>
▪ <i>statečně, odvážně, hrdinně;</i>	▪ <i>krásně;</i>
▪ <i>obětavě, věrně, svorně;</i>	▪ <i>nezapomenutelně;</i>
▪ <i>čestně, poctivě;</i>	▪ <i>těžce.</i>

Ve spojení se zápornými hrdiny aplikuje následující výrazy:

▪ <i>krutě, zle;</i>	▪ <i>přísně;</i>
▪ <i>špatně, hrozně, hůře;</i>	▪ <i>poděšeně.</i>
▪ <i>schválně;</i>	

Kromě toho Hostáň užívá skupinu zesilujících adverbii, kterými ještě více podporuje výrazy hodnoticí a dává jim důraznější význam:

▪ <i>tuze;</i>	▪ <i>tak;</i>
▪ <i>velmi;</i>	▪ <i>(co) nejvíc, nejvíce;</i>
▪ <i>docela;</i>	▪ <i>konečně;</i>
▪ <i>určitě;</i>	▪ <i>vždycky.</i>

7.2 Verba prezentující činnosti „dobrá“ a „zla“

Stejně jako adjektiva a adverbia, i některá verba Jan Hostáň používá výhradně ve spojení buď s kladnými, nebo zápornými hrdiny. Ve větě jsou vždy použita v roli predikátu, který ovšem Hostáň často doplňuje o další větné členy – nejčastěji o objekt. Verba, která propagandě slouží až právě po doplnění dalších větných členů, budu uvádět společně s nimi, a to ve tvaru infinitivu.

Verba, která představují činnosti nebo stavy kladných hrdinů, případně jejich zemí po osvobození, uvádím následující:

- *osvobodit, dostat svobodu;*
- *slavit, oslavovat, radovat se;*
- *nezapřít, nezklamati, nezradit;*
- *dopátrat se pravdy, vypátrat, hlásat pravdu;*
- *učit chápat;*
- *trpět, vytrpět, ztratit (tatínka), naříkat;*
- *starat se, pomáhat, podporovat;*
- *budovat, přebudovat, vybudovat;*
- *bránit, zachránit, uchránit;*
- *zvítězit, obhájit, porazit nepřítele, přinutit k míru;*
- *postupovat;*
- *nebát se;*
- *prospěť, růst, vzkvétat, přivést k rozkvětu, rašit, klíčit (nová, lepší doba);*
- *bouřit se, vzbouřit se, postavit se na odpor;*
- *nepolevit, neustoupit, nevzdat se;*
- *schválit, obdivovat, milovat;*
- *zbavit moci, přemoci, zlomit moc, rozbít vojsko;*
- *zahánět, zahnat, vyhnat, smést z trůnu (cara);*
- *obětovat se;*
- *sjednocovat;*
- *pracovat;*
- *domáhat se práv;*
- *nepovyšovat se;*
- *svádět souboje;*
- *uklonit se (Leninovi).*

Ve spojení se zápornými postavami Hostáň používá následující verba:

- *zmocnit se, sebrati;*
- *drát se k moci;*

- *obsazovat, pohlcovat* (stát),
spolknout, zabrat (zemi);
- *vraždit, zabíjet, vyhubit*;
- *trestat, týrat, utiskovat*;
- *vykořisťovat, kořistit*;
- *páchat zločiny/křivdy,*
schvalovat zločiny,
způsobovat zlo, způsobovat
bídu;
- *nedělat nic, růst bez práce*
(jmění), *vyhýbat se práci*;
- *šířit nenávisť, rozeštvávat*;
- *poroučet, rozhodovat,*
rozkázat;
- *přitáhnout, táhnout*
(vojska);
- *opírat se* (o vojsko);
- *zničit*;
- *vtrhnout* (do země), *udeřit,*
vrhnout se (na zemi);
- *nemít nikdy dost*;
- *shrábnout* (všechn
výdělek);
- *leknout se, dostat strach,*
mít strach/hrůzu, bát se;
- *pronásledovat, přepadávat,*
vypalovat;
- *mořit hladem, bít*;
- *zotročit, nechat si sloužit*;
- *odtáhnout, prchat, hnát se*;
- *ježit vlasy hrůzou*;
- *nadržovat*;
- *poučovat*;
- *pomlouvat*.

7.3 Prostředky vyjadřující jednotu a blízkost

Jazykové prostředky v této kategorii obsahují příklady napříč několika slovními druhy. Jan Hostáň je užívá k vyjádření jednoty a blízkosti, tedy k přesvědčení dětí, že komunistický režim považuje za správný a spravedlivý co největší počet lidí, nejlépe všichni lidé světa, a především osoby, které jsou jim blízké – například jejich národ. Takové výrazy nutí děti k myšlence, že se jedná o mínění, které všichni sdílí, a bylo by proto žádoucí, aby jejich smýšlení sdílely i ony.

Prvním případem vyjadřování jednoty je v Hostáňových textech jeho práce s numeralii a substantivy s „číslovkovým“ významem, kterými vyjadřuje buď velký počet lidí na straně hrdinů (chudí lidé, dělníci), nebo naopak malý počet záporných postav (boháči), kteří se svým množstvím nemohou zástupcům dobra rovnat:

- *mnoho*;
- *tisíce, tisíckrát*;

- *statisíce;*
- *milióny;*
- *stamilióny;*
- *kupy, hromady;*
- *nesčetné množství;*
- *masy;*
- *jen hrstka;*
- *maličko.*

Jednotu a blízkost zobrazuje Hostáň i neurčitými pronominy, které vyjadřují celek lidí, nebo pronominy první osoby, jež autorovi umožňují zahrnout do děje i adresáty. Jako obvykle uvádíme pouze jejich základní tvary, ačkoli Jan Hostáň hojně pracuje s několika různými variacemi:

- *všichni;*
- *všechno;*
- *všecek;*
- *my;*
- *náš.*

I zde můžeme uvést některá adjektiva a adverbia, jež podmínku zobrazení jednoty splňují:

- *celý (národ, svět);*
- *společný (boj);*
- *společně.*

Jednotu a blízkost mohou vyjadřovat také substantiva a verba, z nichž nějaká se dají nalézt i v Hostáňových textech:

- *bratřit se;*
- *braši;*
- *sjednotit, spojit se;*
- *přátelství (s SSSR).*

Posledním způsobem, kterým Jan Hostáň přesvědčuje o jednotě, je užívání verb v první osobě plurálu, čímž vtahuje děti do příběhu. Vzhledem k tomu, že všechny jeho pohádkové knihy ze sedmdesátého roku jsou psány v er-formě, nelze tam tento jev pozorovat, ale v básnické sbírce *Pod prapory* a v autobiograficky laděném cestopisu *Obrázky ze Slovenska* používá Hostáň ich-formu, a tak se tam nachází mnoho příkladů. Upozorňuji proto jen na pár konkrétních:

- *ukončíme válku;*
- *jsme proti válkám;*
- *chceme přebudovat celý dnešní svět;*

- *zelinářům nastavíme pěst,*
- *pracujícím vzdáme čest;*
- *oslavujem práci;*
- *slavným zítřkům jdeme*
vstříc;
- *chceme být jako oni* (Lenin
a Stalin);
- *vstaneme mladí, mladí,*
šťastní, silní;
- *budujem krásný nový svět.*

7.4 Určující substantiva

Další skupinou výrazových prostředků jsou substantiva, kterými Hostáň nazývá své hrdiny a záporné postavy a která mu slouží k učení role (dobré vs. špatné), již budou v příběhu zastávat. Tato substantiva užívá jak v pozici subjektu, tak v pozici objektu. Za účelem tohoto rozdělení v jeho příbězích dochází k užívání apozic a častému opakování již v minulosti použitých názvů, aby se ujistil, že si děti jeho rozdělení postav na dobré a špatné správně zapamatují.

Kladní hrdinové jsou nazýváni buď jmény, které je staví do pozice osobností, ke kterým by měly děti vzhlížet, nebo je staví do pozice chudáků, kteří v režimu trpí a potřebují se osvobodit. Jednotlivé názvy jsou často doplněny i hodnotícími adjektivy:

- *vzor;*
- *miláček všeho lidu;*
- *nejlepší a nejstatečnější*
bojovníci dělnictva
(bolševici a komunisté);
- *nejslavnější osobnost celého*
světa;
- *nejposvátnější jméno*
dělníků a rolníků světa;
- *vůdce všech dělníků;*
- *synové dělníků a rolníků*
(vojáci);
- *nejvěrnější přítel dělníků*
(Lenin);
- *pomocnice;*
- *mnoholetá spolubojovnice*
a spolupracovnice;
- *učenci a vědečtí pracovníci;*
- *myslitel;*
- *dobrák;*
- *osvoboditelé;*
- *rytíři z Východu;*
- *nejlepší brigádník*
(traktorista-komunista);
- *otec všeho lidu* (Stalin);
- *hrdina;*
- *dělnický stát* (ČSSR);

- *mrzáci bez ruky, bez nohy, nemocní.*

Záporné postavy a ještě neosvobozené země, kterým vládnou a které pod jejich vládou trpí, dostávají od Hostáně následující názvy:

▪ <i>žalář národů;</i>	▪ <i>nepřátelé dělnictva;</i>
▪ <i>krutovláda;</i>	▪ <i>drak;</i>
▪ <i>svět nespravedlnosti, násilí, krve, slz a neštěstí;</i>	▪ <i>netvor;</i>
▪ <i>největší zlo na světě (kapitál);</i>	▪ <i>pravý loupežník;</i>
▪ <i>příživník dělníků;</i>	▪ <i>pochopové;</i>
▪ <i>zrádci;</i>	▪ <i>vrazi, zločinci;</i>
▪ <i>váleční štváči;</i>	▪ <i>kazimíři;</i>
▪ <i>cháska pomocníků;</i>	▪ <i>tečka v knize historie (mrtví Němci);</i>
▪ <i>car-samovládce;</i>	▪ <i>zkáza, poroba fašistického útlaku.</i>

7.5 Exklamace a apely

Do poslední skupiny manipulačních jazykových prostředků jsem zařadila zvolání, která buď vyzývají děti k nějakému činu, nebo oslavují již provedené skutky z minulosti či historické osobnosti. V Hostáňových prozaických dílech se exklamace a výzvy objevují spíše sporadicky, ale básnická sbírka *Pod prapory* jich obsahuje mnoho. Konkrétními příklady jsou:

▪ <i>Pryč s kapitálem! Pryč s kapitalisty!;</i>	▪ <i>Hurá, moji chlapi, vzhůru do práce!;</i>
▪ <i>Pryč s chudobou, naším vrahem!;</i>	▪ <i>Hurá, sokolíci, ve vítězný let!;</i>
▪ <i>Čest dělníkům, hanba zrádci, jenž vyhýbá se práci!;</i>	▪ <i>Sláva všem, kdo Rusko hájí, kdo mu v boji pomáhají, posilují frontu míru proti bandě kazimírů!;</i>
▪ <i>Práci čest!;</i>	▪ <i>Sláva, nazdar pionýru!;</i>

- *Sláva zítřku, sláva dílu!*
- *Sláva milionů, tak velká sláva!*
- *Ať nám rostou domy, ať se zelenají pole, ať můžeme u nás všichni šťastně žít!*
- *Ať spadne obvaz s našich starých ran!*
- *Zdráv buď dnes náš vojevůdce Stalin, který vždycky dobře vedl nás!*
- *Zdráv buď, zdráv buď, ruský bohatýr!*
- *Zdráv buď, otče všeho lidu!*
- *Ó, slavný, slavný rok, práce a budování!*
- *Ó, srdce jásej! K proletáři přihni!*
- *Vzhůru všichni!*
- *Hrdě, směle za prapory!*
- *Jak stateční lidé!*

Kromě obecných zvolání a výzev Jan Hostáň v omezené míře používá také imperativy, jimiž dává přímý rozkaz mladým čtenářům k různým aktům:

- *Směj se, ó, směj se! Věř si!*
- *Doufej s námi!*
- *Pro zítřek žij a zítřku pomáhej!*
- *Vemte, hoši, vemte štětku!*
- *Probud' v pracujících srdce vojáků!*

Závěr

V předložené bakalářské práci jsem se seznamovala s knihami Jana Hostáně pro děti a mládež – konkrétně jsem zvolila prozaické tituly *Jak Volodě přemohl krutého cara*, *Nadě hrdinka*, *Dva věrní přátelé*, *Rytíři z Východu*, *Obrázky ze Slovenska* a básnickou sbírku *Pod prapory: Verše pro děti k recitaci*.

Čtyři první zmíněné svazky, které se řadí k žánru pohádky, jsem nejprve zanalyzovala z hlediska pohádkových znaků a zhodnotila jsem, do jaké míry v nich Jan Hostáň žánr pohádky uplatňuje a jakým způsobem využívá pohádkových znaků k manipulaci čtenářů.

Dospěla jsem k výsledku, že nejúspěšnější je při práci s „polaritou“, již lze nalézt ve všech analyzovaných textech. Stejně tak mají po vzoru protagonistů z lidových pohádek i jeho hrdinové „nezištný cíl“, jakým je někoho osvobodit – nejčastěji chudé skupiny obyvatel nebo rovnou celé státy. Naopak pohádkové znaky „neurčitosti místa a času“ a „přítomnosti nadpřirozena“ ve svých knihách neuplatňuje, a to právě pro potřeby propagandy komunistického režimu. Jan Hostáň se snaží svou ideologii dětem prezentovat co nejvěrněji, tudíž jim ji představuje v reálném světě za pomoci reálných osobností, jež tím pádem nemohou vládnout magii, která se ve skutečném světě nevyskytuje.

„Typické úvodní a závěrečné formule“ pohádek a „šťastné konce“ pak Hostáň využívá pouze do jisté míry. Šťastné konce více než formule, ačkoli až na knihu *Rytíři z Východu* neopouští příběh hned po vítězství dobra nad zlem, jak by se tomu stalo u lidové pohádky, ale pokračuje až ke zmínce o úmrtí hlavních představitelů. Všechny knihy ovšem zakončí optimistickou myšlenkou, že na jednotlivé hrdiny nebude nikdy zapomenuto a svět si bude navěky připomínat jejich skutky a slávu. Touto myšlenkou se mu proto daří šťastných konců do větší míry dosáhnout.

Po zhodnocení, jakých pohádkových znaků ve svých dílech užívá Jan Hostáň, jsem jeho knihy ještě porovnávala s podobně laděnými pohádkami Pavla Kohouta a Heleny Malířové, z nichž s Hostáněm více shodných nebo podobných znaků vykazují texty Pavla Kohouta.

Mým posledním úkolem bylo shromáždit co nejúplnější soubor manipulačních jazykových prostředků, kterých Jan Hostáň ve svých dílech užívá, a pokusit se o jejich klasifikaci. V této fázi jsem pracovala již se všemi šesti na začátku představenými svazky.

Nalezené jazykové prostředky jsem nakonec rozdělila do pěti kategorií: hodnotící adjektiva a adverbia, verba prezentující činnosti „dobra“ a „zla“, prostředky vyjadřující jednotu a blízkost, určující substantiva a na závěr také exklamace a apely. Poslední zmíněná kategorie je téměř celá zaplněna příklady výhradně z básnické sbírky *Pod prapory*, poněvadž Hostáňovy prozaické texty až na výjimky žádná zvolání neobsahovaly. Zbývající kategorie už ale zahrnují příklady napříč všemi knihami – obzvláště hodnotící adjektiva a adverbia využívá Jan Hostáň hojně, a to napříč všemi texty rovnoměrně.

Anotace

Autorka práce: **Adéla Kolářová**

Fakulta: **Filozofická fakulta**

Katedra: **Katedra bohemistiky**

Název práce: **Jazyková manipulace a propaganda v dílech Jana Hostáně pro děti a mládež**

Vedoucí práce: **PhDr. Ondřej Bláha, Ph.D.**

Počet znaků: **97 839**

Počet příloh: **0**

Počet titulů použité literatury: **28**

Klíčová slova: **jazyková manipulace, propaganda, normalizace, socialismus, pohádka, pohádkové znaky, dětská literatura, jazykové prostředky, indoktrinace**

Cílem bakalářské práce bylo seznámit se s nejdůležitějšími principy jazykové manipulace a propagandy a následně nalézt jejich projevy v knihách pro děti a mládež Jana Hostáně, komunistického autora, který svými knihami pomáhal vychovávat novou generaci levicově smýšlejících občanů. Autorka práce dále zhodnotila, do jaké míry a jak úspěšně autor užívá žánru pohádky a jaké jazykové znaky sblíží jeho texty s podobně laděnými pohádkami Pavla Kohouta a Heleny Malířové. Na závěr také shromáždila podrobný soubor jazykových prostředků se zjevnými manipulačními úmysly a provedla jejich klasifikaci.

Resumé

The aim of this bachelor thesis was to get acquainted with the most important principles of language manipulation and propaganda and subsequently find their manifestations in books for children and youth by Jan Hostáň, a communist author who was, with his books, helping to educate a new generation of left-wing citizens. In addition, I got acquainted with Jan Hostáň's life, the process of normalization in Czechoslovakia and the fairy tale genre.

After that I evaluated the extent to which and how successfully the author uses the genre of fairy tales and what fairy tale symbols bring his texts closer to similarly tuned fairy tales by Pavel Kohout and Helena Malířová. I came to a conclusion that Jan Hostáň in his books uses quite precisely the following symbols: "the polarity" and "the goal of the main characters". On the contrary, in his books there is not to be found the symbol of "uncertainty of place and time" or the symbol of "supernatural's presence". Symbols of "opening and closing formulas" and "happy endings" he uses only to a certain extent.

The result of similarities in books by Kohout and Malířová is that Pavel Kohout's books are a lot closer to the texts of Jan Hostáň as he uses more similar topics to Hostáň and approximately the same amount of the same fairy tale symbols. Unlike Hostáň, Kohout only does not resist using magical acts in his works.

Finally, I also collected a detailed set of language means he uses with obvious manipulative intentions and classified them. For this purpose, I have analyzed these following books by Hostáň: *Jak Volod'a přemohl krutého cara* (How Volod'a overcame the cruel tsar), *Naďa hrdinka* (Naďa the heroine), *Dva věrní přátelé* (Two faithful friends), *Rytíři z Východu* (Knights of the East), *Obrázky ze Slovenska* (Pictures from Slovakia) and *Pod prapory* (Under the banners). I divided the found language means into five categories: evaluative adjectives and adverbs; verbs representing the activities of the good and the evil; means expressing unity and closeness; defining nouns; and exclamations and appeals.

Použitá literatura

Primární literatura

HOSTÁŇ, Jan. *Dva věrní přátelé*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970a.

HOSTÁŇ, Jan. *Jak Volod'a přemohl krutého cara*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970b.

HOSTÁŇ, Jan. *Nad'a hrdinka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970c.

HOSTÁŇ, Jan. *Obrázky ze Slovenska*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1956.

HOSTÁŇ, Jan. *Pod prapory: Verše pro děti k recitaci*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1949. Knižnice pro národní školy.

HOSTÁŇ, Jan. *Rytíři z Východu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970d.

KOHOUT, Pavel. *O černém a bílém*. 2. vyd. Ilustroval Vladimír KOVÁŘÍK. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1951. Knižnice pro národní školy.

MALÍŘOVÁ, Helena. *Pohádky Heleny Malířové*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1953. Knižnice pro národní školy.

Sekundární literatura

ADAMCOVÁ, Marie. *Člověk Jan Hostáň*. Praha: Státní nakladatelství, 1950.

BENEŠ, Bohuslav. *Česká lidová slovesnost: výbor pro současného čtenáře*. Praha: Odeon, 1990. Lidové umění slovesné (Odeon). ISBN 80-207-0181-8.

BÍLEK, Petr A. Jan Hostáň – spisovatel, který vycházel vstříc době. *Host*. Brno: Spolek přátel vydávání časopisu Host, 2009, roč. 25, č. 3. Host do školy [příloha], 2009, 1, s. 30–33. ISSN 1211-9938.

ČEŇKOVÁ, Jana a kol. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-095-X.

DRDA, Adam. Normalizace – co to bylo?. In: *Naše normalizace*. Praha: Člověk v tísni, 2011. ISBN 978-80-87456-11-8.

FORMÁNKOVÁ, Pavlína. Kampaň proti „americkému brouku“ a její politické souvislosti. *Paměť a dějiny*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů České republiky, 2008, roč. 2, č. 1, s. 22–38. ISSN 1802-8241. Dostupné na:

<https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/0801-22-38.pdf>.

FORMÁNKOVÁ, Pavlína. Propaganda pro nememší. *Dějiny a současnost*. Praha: Dějiny a současnost o.s., 2007a, roč. 29, č. 1, s. 17–20. ISSN 0418-5129.

FORMÁNKOVÁ, Pavlína. „Vypořádali jsme s Horákovou, vypořádáme se i s americkým broukem!“. *Paměť a dějiny*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů České republiky, 2007b, roč. 1, č. 1, s. 20–41. ISSN 1802-8241. Dostupné na: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/0701-20-41.pdf>.

CHALOUPKA, Otakar a Vladimír NEZKUSIL. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. Praha: Albatros, 1973.

LOTKO, Edvard. Lexikálně-stylistická stránka textů politické propagandy. In: *Srovnávací a bohemistické studie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009a, s. 179–186. ISBN 978-80-244-2201-5.

LOTKO, Edvard. Texty politické propagandy a jazyková kultura. In: *Srovnávací a bohemistické studie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009b, s. 187–189. ISBN 978-80-244-2201-5.

MACURA, Vladimír. Dětská perspektiva. *ROK: revue otevřené kultury*. Brno: Foks, 1991, roč. 2, č. 3, s. 23–26. ISSN 0862-6375.

MACURA, Vladimír, KOUBA, Karel, Vít SCHMARC a Petr ŠÁMAL, ed. *Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře)*. Praha: Academia, 2008. Šťastné zítřky (Academia). ISBN 978-80-200-1669-0.

OTÁHAL, Milan. *Normalizace, 1969–1989: příspěvek ke stavu bádání*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2002. ISBN 8072850113.

OTÁHAL, Milan. *Opozice, moc, společnost 1969–1989: Příspěvek k dějinám „normalizace“*. Praha: Maxdorf, 1994. Historia nova. ISBN 80-85800-12-8.

PROPP, Vladimír Jakovlevič. *Morfologie pohádky a jiné studie*. Jinočany: H & H, 1999. ISBN 80-86022-16-1.

RÖHRICH, Alex. *Ideologie, jazyky, texty: analýza a interpretace textů Rudého práva z roku 1953 a 1975 a Práva z roku 1997*. Liberec: Bor, 2008. Jazyky a texty. ISBN 978-80-86807-96-6.

ŠNOBR, Jan. Jan Hostáň. *Zlatý máj: kritická revue umělecké tvorby pro mládež*. Praha: Svaz Československých spisovatelů, 1973, roč. 17, č. 6, s. 378. ISSN 0044-4871.

VAŘEJKOVÁ, Věra. *Česká autorská pohádka*. Brno: CERM, 1998. ITEM. ISBN 80-7204-092-8.

VORÁČEK, Jaroslav. Jan Hostáň a počátky naší socialistické výchovy a dětské literatury. *Zlatý máj: kritická revue umělecké tvorby pro mládež*. Praha: Svaz Československých spisovatelů, 1986, roč. 30, č. 5, s. 277–279. ISSN 0044-4871.

Seznam použitých zkratk

ČSSR – Československá socialistická republika

KSČ – Komunistická strana Československa

OF – Občanské fórum

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

TPP – Texty politické propagandy

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa